

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ФІНАНСОВА ДУМКА УКРАЇНИ:

конспект лекцій

для здобувачів вищої освіти
спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
освітнього ступеня "Бакалавр"
денної форми навчання

МИКОЛАЇВ

2021

УДК 336:33. 01(477)

Ф59

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від - 28.01.2021 р., протокол № 6.

Укладачі:

Н. М. Сіренко – доктор екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

Т. І. Лункіна – доктор екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

А. В. Бурковська - канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

Н. О. Шишпанова - канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

К. А. Мікуляк - асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет

Рецензенти:

М. В. Дубініна - д-р екон. наук. професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет;

Д. В. Калнауз – керівник відділення Миколаївське РУ АТ КБ «ПриватБанк»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Структурно-модульна схема дисципліни «Фінансова думка України».....	7
Склад, обсяг і терміни виконання змістових модулів.....	8
Лекція 1-2. Тема № 1 : « Теоретико-методологічні засади фінансової думки ».....	9
<i>Концептуальні підходи фінансової думки</i>	9
<i>Методологічна парадигма</i>	14
<i>Методи аналізу і розвиток фінансової думки</i>	15
Лекція 3-4. Тема № 2 : « Класична та неокласична наукові школи фінансової думки ».....	20
<i>Попередники англійської школи класичної політекономії.</i>	
<i>Меркантилізм. Фізіократизм</i>	20
<i>Класична школа політекономії</i>	23
<i>Історична школа і її три групи</i>	23
<i>Маржиналізм</i>	24
Лекція 5-6. Тема № 3 : « Макроекономічні теорії фінансів ».....	26
<i>Кейнсіанська наукова школа</i>	26
<i>Посткейнсіанство</i>	26
<i>Монетаризм. Грошова домінанта</i>	28

<i>Фінансові пріоритети сучасного монетаризму.....</i>	30
<i>Нова класична макроекономіка.....</i>	30
<i>Фінансово-інституціональна архітектоніка.....</i>	33
<i>Концепція фінансового регулювання в умовах глобалізації. Діджиталізація фінансів.....</i>	33
Лекція 7-8. Тема № 4 : «Українська фінансова думка : генеза й еволюція».....	37
<i>Київська наукова фінансова школа: становлення і розвиток.....</i>	37
<i>Формування основних центрів фінансової думки.....</i>	38
<i>Формування української фінансової доктрини.....</i>	40
<i>Утвердження самобутності і світове визнання фінансової думки України.....</i>	43
<i>Маловідомі здобутки української фінансової думки.....</i>	46
<i>Ідеологізація у радянський період і сучасні аспекти науки.....</i>	47
Лекція 9-10. Тема № 5 : «Розвиток фінансової думки України в сучасний період»	50
<i>Проблеми міжбюджетних відносин. Децентралізація в Україні...</i>	50
<i>Функціонування фінансового механізму ринкової економіки в контексті системи пенсійного забезпечення.....</i>	52
<i>Проблеми макрофінансової стабілізації й економічного зростання на основі інноваційного розвитку.....</i>	54
<i>Роль фінансових технологій і діджиталізації фінансів в Україні.</i>	56
<i>Фінансова інфраструктура: сутність та значення.....</i>	61
<i>Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України.....</i>	63
<i>Бюджетна і податкова політики України.....</i>	65
<i>Бюджетна і податкова політики України.....</i>	67
<i>Фінанси підприємств та корпоративні фінанси.....</i>	71
<i>Розвиток страхування в Україні.....</i>	72

<i>Кредит крізь призму сучасних фінансів</i>	74
<i>Список літературних джерел</i>	

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Фінансова думка України» передбачає розгляд фінансових теорій давнини й сучасності, їх вплив на розвиток фінансів, дозволяє одержати необхідну суму знань, яка відповідає вимогам освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування».

Мета навчальної дисципліни «Фінансова думка України» - формування системного бачення еволюції світової фінансової думки, вивчення та творче осмислення основних етапів історичного розвитку і особливостей сучасного стану фінансової думки в історії людства взагалі і окремо України в контексті критичного аналізу наукового доробку учених-фінансистів, розгляд фінансових теорій давнини та сучасності, їх вплив на розвиток фінансів.

Зміст курсу «Фінансова думка України» передбачає розгляд фінансових теорій давнини і сучасності, їх вплив на розвиток фінансів, дозволяє одержати необхідну суму знань, яка відповідає вимогам до фахівців вищої освіти.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- формування фінансового мислення та систематизація теоретичних - фінансових знань щодо сучасних наукових досягнень у фінансовій сфері;
- дослідження особливостей становлення і розвитку фінансової думки в Україні;
- визначення впливу фінансової думки Заходу на формування і розвиток української фінансової думки;
- визначення специфічних особливостей та рис Української наукової школи держаних фінансистів;
- дослідження теоретичних розробок представників Української класичної школи державних фінансів у галузі бюджету, міжбюджетних відносин, оподаткування і державного кредиту;

- обґрунтування пропозицій щодо можливостей використання теоретичних положень Української класичної школи державних фінансів з метою підвищення ефективності функціонування державних фінансів України і подальшого розвитку вітчизняної фінансової науки;
- вироблення практичних навичок адаптації сучасних наукових досягнень до потреб вітчизняного бізнесу в умовах ринкової економіки.

Виконання поставлених завдань потребує наполегливого вивчення теоретичного навчального матеріалу і вироблення практичних навичок його використання.

Опанування тем навчальної дисципліни «Фінансова думка України» дозволяє сформувати визначену систему компетентностей та досягти очікуваних результатів навчання з дисципліни.

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Фінансова думка України» містить необхідний обсяг висвітлених теоретичних положень за всіма темами, що вивчаються.

СТРУКТУРНО-МОДУЛЬНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

для здобувачів вищої освіти обліково-фінансового факультету (2 курс) за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Фінансова думка України	Змістовий модуль 1. Методологія, наукові школи та теорії фінансової думки	Тема 1. Теоретико-методологічні засади фінансової думки
		Тема 2. Класична та неокласична наукові школи фінансової думки
		Тема 3. Макроекономічні теорії фінансів
	Змістовий модуль 2. Ретроспектива фінансової думки України	Тема 4. Українська фінансова думка: генеза й еволюція
		Тема 5. Розвиток фінансової думки України в сучасний період

СКЛАД, ОБСЯГ І ТЕРМІНИ ВИКОНАННЯ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ

Змістові модулі курсу			Найменування тем	Розподіл освітнього часу				Термін виконання, тижд.	Термін контролю
Назва з. м.	Обсяг, кред	Сума балів		ЛК	ПЗ	СР	разом		
1.Методологія, наукові школи та теорії фін.думки	1,8	36-60	1.Теоретико-методологічні засади фінансової думки	4	4	10	18	1-4	4
			2.Класична та неокласична наукові школи фінансової думки	4	4	8	16	5-8	8
			3.Макроекономічні теорії фінансів	4	4	12	20	9-12	12
Разом 1 змістовий модуль				12	12	30	54	х	х
2.Ретроспектива України фін.думки	1,2	24-40	4.Українська фінансова думка: генеза й еволюція	4	4	10	18	13-16	16
			5.Розвиток фінансової думки України в сучасний період	4	4	10	18	17-20	20
Разом 2 змістовий модуль				8	8	20	36	х	х
Всього	3,0	60-100		20	20	50	90	х	х

Лекція 1-2.

Тема 1 : Теоретико-методологічні засади фінансової думки

План:

1. Концептуальні підходи фінансової думки.
2. Методологічна парадигма.
3. Методи аналізу і розвиток фінансової думки.

1. Концептуальні підходи фінансової думки.

Наукове дослідження розвитку фінансів вважають повноцінним лише у єдності теоретичних та емпіричних рівнів знань, єдності наукового об'єкта і наукового предмета. Це стосується як фінансової науки в цілому, так і її важливої складової — фінансової думки.

Емпіричні знання – це ті, що отримані безпосередньо і відображають зовнішні характеристики, пов'язані з розкриттям наукового об'єкта фінансової науки. **Теоретичні знання** вивчають теорію і розкривають її науковий предмет.

Науковий об'єкт фінансової думки – це явища і процеси фінансового світу, які розкривають процес становлення і розвитку фінансів, відображають у працях як сучасних дослідників фінансової науки, так і їх попередників.

Системний підхід до визначення наукового об'єкта передбачає дотримання таких **принципів**:

- 1) *цілісність*, за яким до об'єкта наукового дослідження відносять лише ті процеси, факти фінансового життя, події реальності та їх відображення у науковій літературі, які внутрішньо взаємопов'язані;
- 2) *урахування залежності* фактів та подій функціонування фінансів від системних (емерджентних) властивостей (наприклад, цілі державних фінансів) об'єкта, коли ці властивості впливають на складові об'єкта.

Предметом фінансової думки є система знань, концепцій, теорій про фінансові процеси та явища в їх становленні, еволюції та механізми взаємодії основних складових структури фінансів. Він розкриває внутрішні характеристики об'єкта.

Фінансова думка відображає інформацію про фінанси у просторі і часі, в єдності історичного і логічного.

Просторовий аспект передбачає аналіз еволюції фінансової науки на рівнях:

- світовому;
- регіональному;
- в розрізі окремих країн.

Саме він дає підстави виокремлювати і фінансову думку України.

Часовий аспект комплексного дослідження охоплює всі етапи виникнення, становлення, розвитку фінансової думки.

Процес відображення еволюції світової і національної фінансової думки набуває системного характеру завдяки узагальненню наукових здобутків в **історичному** розрізі.

Національна фінансова думка є складовою цілісної світової фінансової науки (далі - ФН). Окремі її здобутки мають світове значення, є піонерами у фінансовій науці (наприклад, праці М. Туган-Барановського, М. Цитовича, М. Зібера, К. Воблого та ін.). Українські вчені сприяли тому, щоб українська ФН стала в один ряд з європейською.

Організація і структура фінансових інститутів (інституцій), їх взаємодія на мезо- і макрорівнях стають складовими наукового предмета фінансової думки (далі — ФД).

У своїй єдності всі складові наукового предмета ФД утворюють основу для формування **логічної** та цілісної системи знань про стан і розвиток фінансів на кожному етапі їх еволюції (до сьогоденної діджиталізації фінансів).

Отже, Фдумці притаманна **власна галузь знань** (науковий об'єкт і предмет вивчення) та інструментарій аналізу, пошуку й інтерпретації фактів об'єктивної реальності. Предмет ФД охоплює усе нові й нові сфери фінансової діяльності, а метод не обмежується лише причинно-наслідковим (каузальним) розглядом фінансових фактів, ідей і концепцій у відриві від нефінансових аспектів.

Результат будь-якого дослідження залежить від спрямованості сучасної наукової думки, від якості методів дослідження.

Методологія фінансової науки — це сукупність форм і методів пізнання фінансового світу за допомогою спеціального економічного інструментарію (наприклад, діалектика, логіка).

Місце економічної методології у ФД:

- 1) методологію як сукупність методів фінансової науки використовують для дослідження позитивної і нормативної складових фінансової науки, у т.ч. ФД;
- 2) методологія є об'єктом наукового дослідження і викладення у монографіях і навчальних курсах.

Особливість методів ФДУ визначалася тіснішим зв'язком соціальної філософії, політичного світогляду з фінансовою наукою, ніж у Західній Європі чи США.

Більшість представників української ФД були не просто академічними вченими, а публіцистами і пропагандистами, які відстоювали суспільні ідеали.

Розвиток ФД кінця XIX — початку XX ст. відзеркалював і світові методологічні традиції. У результаті розширювався горизонт і поглиблювалося бачення проблематики фінансової науки, виявлялися нові тенденції в розвитку фінансів, поглиблювалися теоретико-методологічні позиції.

Спільне у підходах

українських і іноземних економістів при вивченні
об'єкта і предмета фінансової науки:

- 1) за основу бралися економічні відносини, що виникали у процесі формування і використання грошових фондів фінансових ресурсів державного (фінансового) господарства (хоч предмет фінансової науки визначався по-різному);
- 2) тісний зв'язок з політекономією, яка розкриває об'єктивні економічні закони, що управляють фінансовим господарством;
- 3) історичність при вивченні фінансів, тобто урахування змін у фінансових структурах і впливу цих змін на фінансову політику;
- 4) досліджувався взаємозв'язок матеріального виробництва з фінансами та діяльністю держави;
- 5) вивчення предмета фінансової науки пов'язувалося не лише зі сферою фінансів, а й з господарською діяльністю домогосподарств;
- 6) акцент на зв'язку фінансової науки з моральністю, етикою.

Світові та українські фінансисти вважають *плюралізм (різні точки зору)* позитивним явищем.

На ФДУ мали **найбільший вплив** 2 періоди:

- 1) класична економічна наука (з 1790-х до кінця 1860-х років);
- 2) маржинальні ідеї (з 1870-х років до 1914 р.) - широкого використання набули емпіричні методи (спостереження, порівняння, вимірювання).

На ФДУ мали **найбільший вплив** основні школи загальнонаукової парадигми
XVIII – XIX ст.:

- 1) англійська і французька класична політекономія;
- 2) марксистська політекономія;
- 3) маржиналізм;
- 4) історична школа.

У XX ст. сформувалися **нові школи методологічного аналізу**:

- 1) австрійська (Л. фон Мізес, Ф. фон Хайєк, К. Поппер);
- 2) кейнсіанство в його різних варіантах (Дж. М. Кейнс, Дж. Хікс, Дж. Робінсон);

3) неокласична школа (М. Фрідман, Р. Лукас, М. Блауг);

4) інституціоналізм і неоінституціоналізм (Дж. Гелбрейт, Д. Норт, О. Вільямсон, Р. Коуз, Дж. Б'юкенен).

ФДУ у дореволюційний період розвивалася в рамках *класичної теорії фінансів*:

- зведення адміністративних і господарських знань;
- ведення камерального і державного господарства;
- предметом науки — є фінанси держави і публічних союзів.

Методологічним недоліком класичного підходу до вивчення предмету фінансової науки є недооцінка зворотного впливу фінансів на сферу виробництва, процес розширеного відтворення. **Застосовувались методи**: індукція, дедукція, логічна абстракція, каузальний аналіз («коуз» - причина).

У кінці 50 р. ХХ ст. на зміну каузальному аналізу прийшла **неокласична теорія фінансів** як система знань про організацію **фінансової тріади** (ресурси, відносини, ринки) й управління нею.

Неокласики:

- розширили предмет фінансової науки, спрямовуючи ФД на виявлення і пізнання законів сфер виробництва і споживання, що активізувало дослідження державного (фінансового) господарства в цілому;
- оновили методологічні основи фінансової науки (надавали перевагу не каузальному, а функціональному методу аналізу, всебічному використанню засобів математичного аналізу, у т.ч. Математичному моделюванню на мікро- і макрорівнях).

Ще після **світової економічної кризи 1929-1930 рр.** дослідження предмета і методу ФН стали диверсифікаційними (взаємопроникаючими).

З 70-х років ХХ ст. - **ренесанс** теорій ринкової економіки для досягнення макроекономічної і макрофінансової стабілізації і економічного зростання.

«Велика інфляція» 70-х років ХХ ст. загострила нестабільність економіки, поставила під сумнів кейнсіанські ідеї і прокейнсіанську політику державного регулювання. Першими атаку на кейнсіанство здійснили **монетаристи**. Предмет їх дослідження - гроші, грошова і фінансова політика. М. Фрідман вважав шкідливими для розвитку економіки фінансову і грошову політику уряду, пов'язану з фінансуванням державних видатків, що призводить до інфляції.

Напрямок неокласичної теорії — **неоконсерватизм** (використовує аналітичний метод досліджень маржиналізму — математичний аналіз). Починається математизація ФН.

Неоконсерватори розширили предмет фінансового аналізу:

- центр уваги — формування раціональної фінансової політики на підставі концепції *«економіки пропозиції»*;
- посилення ролі державних фінансів у забезпеченні довгострокових умов економічного зростання;
- фінансові проблеми державного регулювання, програмування, нагляду та ін. заходів розмежування діяльності держави і приватного сектору;
- державні видатки розглядаються з точки зору співвідношення факторів виробництва;
- пріоритетність дослідження податків як засобу впливу на формування заощаджень, які визначають розмір інвестицій.

Неоліберальний напрям ФД відрізняється від кейнсіанства і неокласицизму. На відміну від старого лібералізму **неолібералізм** не відмовляється від впливу держави на економіку, визнає її важливе місце в зміцненні основ ринкової економіки. Отже, **неоліберали**, з однієї сторони, визнають розладнання механізму саморегулювання і необхідність втручання держави, з іншої, - вважають, що втручання має бути обмеженим. **В методологічному плані** вони ставлять на перше місце доцільність антимонопольних заходів.

На сучасну ФД впливає **теорія інформаційної асиметрії** для ринкової економіки: відсутність єдиної рівноважної ціни, в якій міститься вся інформація про те, що:

- ринковий механізм не забезпечує загальної рівноваги в економіці;
- в кожній із галузей формується своя специфічна рівновага;
- про підвищення регулятивної ролі держави в умовах асиметричної інформації.

На теорії асиметричної інформації заснована **теорія корпорації**, яка у ФН розвивається в напрямках:

- 1) фінансування корпорації;
- 2) корпоративне управління;
- 2) організаційні схеми.

Ця теорія розширила предмет дослідження, акцентувавши увагу на фінансових ринках і активах, які на них обертаються.

До **неокласичної теорії** відносять теорії (розглянути самостійно):

- корисності;
- арбітражного ціноутворення;
- структури капіталу;
- портфеля і модель ціноутворення на ринку фінансових активів;
- ціноутворення на ринку опціонів;
- переваг ситуацій у часі.

Інституціоналізм (80-90 рр. ХХ ст.) - предмет його пізнання — інститути, їх сутність, причини і умови становлення, розвитку, функціонування, впливу на розподіл обмежених фінансових ресурсів і доходів, розкриття поведінки людини в умовах певного інституціонального середовища у взаємозв'язку з його змінами.

Неоінституціоналізм підвищив рівень знань про вибір і вплив інститутів на економічний розвиток та його результати, функціонування і розвиток соціально-економічних систем.

У кінці 2020 р. постало питання щодо необхідності **діджиталізації** фінансів в Україні (на самостійний розгляд).

2. **Методологічна парадигма**

Парадигма – визнані всіма науковцями наукове досягнення, які протягом часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем і їх рішень (американець Теодор. Кун 1922-1995 рр.).

Функції парадигми:

1. Пізнавальна — отримання нових знань.
2. Нормативна — встановлення нових норм для наукового співтовариства.

Етапи парадигми

(модель наукових парадигм і наукових революцій. Т. Кун):

1. Допарадигмальний період розвитку науки.

Період суперництва різних теорій, шкіл і напрямів в науці, методологічних дискусій щодо вибору парадигми із запропонованих дослідницьких програм.

2. Період «нормальної» науки.

Період, коли в науці панує одна дослідницька програма, що прийнята як парадигма для всього наукового співтовариства. Для природничих наук цей період може тривати 10-100- 1000 років, а для фінансових наук цей період є коротшим.

3. Наукова революція.

Певна частина науковців відмовляється від старої парадигми і бере за основу нові теорії. Нову парадигму приймають і інші науковці. Кінець наукової революції означає переверот свідомості членів наукового співтовариства.

4. Утвердження нової парадигми.

Традиція «нормальної» науки не тільки не сумісна, а і фактично відрізняється (інколи радикально) від попередньої традиції.

Модель конкуруючих науково-дослідницьких програм розробив угорець Імре Лакатош (1922-1974 рр.). Це науково-дослідна програма, яка виступає як сукупність теорій, що розвиваються на основі одних методологічних і дослідницьких принципів.

Склад програми:

1. «Жорстке ядро» - фундаментальні принципи всіх теорій програми, завдяки яким зберігається їх цілісність.
2. «Захисний пояс» - допоміжні гіпотези програми, що забезпечують збереження «жорсткого ядра» програми. Цей «пояс» повинен тримати удар проти перевірок і захищати «ядро». Якщо цього потребує «ядро», то «пояс» повинен пристосовуватися, зміцнюватися.
3. Методологічні принципи – визначають перспективи застосування даної програми.

Імре Лакатош ввів **два типи науки**:

1. Зріла наука – тип науки, де має місце суперництво і конкуренція різних дослідницьких програм.
2. Незріла наука – дослідження здійснюється за набридлим зразком проб і помилок.

3. Методи аналізу і розвиток фінансової думки.

Залежно від способу пізнання економічної системи, *методи аналізу* поділяються на:

1. **Загальнонаукові методи** (*методи теорії пізнання*: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, класифікація, моделювання; *евристичні методи*: “мозковий штурм”, анкетування, метод морфологічного аналізу, метод контрольних запитань, метод асоціацій та аналогій, метод фокальних об’єктів).

Аналіз — розчленування цілісного предмета на складові частини (сторони, властивості, відношення, ознаки тощо) з метою їх всебічного дослідження.

Синтез — з'єднання раніше виділених частин предмета в єдине ціле.

Абстрагування — відвернення, відсторонення від ряду несуттєвих для даного дослідження властивостей і якостей феномена і разом з тим виділення важливих для дослідження властивостей і відношень.

Узагальнення — прийом мислення, в результаті якого встановлюються загальні властивості й ознаки об'єктів.

Індукція — метод дослідження і спосіб міркування, в якому загальний висновок робиться на підставі окремих і часткових посилок.

Дедукція - метод дослідження і спосіб міркувань, за якого із загальних посилок з необхідністю випливає висновок окремого, часткового характеру.

Аналогія — прийом пізнання, за якого на основі схожості об'єктів за одними ознаками і властивостями формується висновок про їх схожість також і за іншими ознаками.

Класифікація — поділ усіх предметів дослідження на окремі групи за будь-якою важливою для даного дослідження ознакою.

Моделювання — вивчення об'єкта (оригіналу) шляхом створення дослідження його копії-моделі, яка заміщує оригінал у певних аспектах, що цікавлять дослідника.

«Мозковий штурм» (американець А. Осборн) — основне правило цього методу — абсолютна заборона критики запропонованих учасниками ідей і заохочення жартів, реплік.

Анкетування — самостійна підготовка експертом відповідей на запитання анкети.

Морфологічний аналіз — подолання упередженості щодо існуючих думок про можливість і шляхи вирішення проблеми. Аналізу передують розробка морфологічних таблиць чи графіків.

Контрольні запитання — вивористання переліку підготовлених запитань, що дають змогу оцінити проблему з багатьох, у т.ч. нетрадиційних, позицій.

Асоціації і аналогії — активізація і використання асоціативного мислення людини для генерування нових ідей і пропозицій шляхом зіставлення досліджуваного явища, процесу, об'єкта з іншими подібними.

Фокальних об'єктів — перенесення на об'єкт, що потребує вдосконалення, ознак випадково вибраних об'єктів.

2. Економіко-логічні методи (методи детермінованого факторного аналізу: елімінування, метод логарифмування, інтегральний метод; методи загального аналізу: порівняння і групування, середніх величин та індексів, балансового зв'язку, графічні, комплексної оцінки).

Елімінування — послідовне визначення впливу кожного фактора на результативний показник за умови незмінності інших факторів та абстрагування їх взаємного впливу.

Логарифмування — пропорційний розподіл між окремими факторами їх сукупного впливу на результативний показник.

Інтегральний - точніший, розкладає абсолютне відхилення (приріст) результативного показника на окремі фактори-показники з урахуванням зв'язку між ними.

Порівняння — предмет (явище), що вивчається, характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими одноякісними предметами (явищами).

Індексний — для дослідження складних явищ, окремі компоненти яких невимірні.

Балансовий — співвідношення взаємопов'язаних показників будь-якої діяльності, процесу.

3. **Економіко-математичні методи** (методи економічної кібернетики, дослідження операцій, економетричний метод, метод математичного програмування, кореляційно-регресійний аналіз).

Економічної кібернетики — стандартизують і уніфікують інформацію, раціоналізують отримання, передачу і обробку економічної інформації, обґрунтовують структуру і склад технічних засобів її обробки.

Дослідження операцій — це наука, що розробляє і застосовує практично методи найбільш ефективного (або оптимального) управління організаційними системами.

Економічні — методи економічного аналізу, які базуються на побудові економіко-математичних функцій і моделей та їх наступного аналізу.

Математичне програмування — основний засіб вирішення задач оптимізації виробничо-господарської діяльності.

Кореляційно-регресійний аналіз — побудова та аналіз економіко-математичної моделі у вигляді рівняння регресії, що виражає залежність результативної ознаки від однієї або кількох ознак-факторів і дає оцінку міри щільності зв'язку.

У розвитку ФД важливим залишається **метод логічної (наукової) абстракції** — свідоме абстрагування дослідника від другорядних моментів явища заради виявлення суті у загальних поняттях (державних фінансах, місцевих фінансах, корпоративних фінансах та ін.).

Представник **Київської школи І. В. Вернадського** М. Бунге критикує дедуктивний метод класичної теорії і підкріплює необхідність більшого врахування *факторів місця і часу*. Поєднує індуктивний метод і врахування процесу соціально-економічного розвитку з захистом *ліберальної концепції* економічної політики.

За термінологією М. Блауга у розвитку ФД існують проблеми її **абсолютизму і релятивізму**. **Релятивіст** розглядає кожну окрему теорію минулих епох як відображення умов того часу і не може класифікувати теорії різних періодів на «кращі» чи «гірші». **Абсолютист** стежить тільки за інтелектуальним розвитком предмета і не може утриматися від класифікацій («кращих» чи «гірших») теорій.

ФД кінця ХІХ — початку ХХ ст. тяжіла до релятивізму (М. Бунге, К. Воблій, І. Янжул). Крайній абсолютизм і релятивізм в науці **НЕДОПУСТИМІ**.

Зібер М. стверджував, що **метод історичного матеріалізму** Ф. Енгельса (1820-1895 рр.) - це проста видозміна або навіть прототип методу теорії еволюції чи загального розвитку.

Сучасна методологія дослідження передбачає **системно-синергетичний підхід** до аналізу будь-яких процесів.

Університетська освіта в Україні зароджувалася лише у ХІХ ст. До цього часу значний вплив на освіту в Україні мала Острозька школа (1576 р.) і Києво-Могилянський колегіум (з 1701 р. - академія).

Осередки ФН в Україні (кінець ХІХ— початок ХХ ст.)

№	Осередок ФН	Представники
1	1805 р. Харківський університет (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна)	М. Алексєєнко, О. Анциферов, П. Мігулін, І. Миклашевський, М.Соболев, Т. Степанов, М. Туган- Барановський, Г. Цехановський, Л. Яснопольський.
2	1817 р. Університет Франца Йосифа (нині ЛНУ ім. Івана Франка)	Ю. Дунаєвський, Я. Белінські, С. Гломбінські, В. Навроцький
3	1834 р. Імператорський університет Святого Володимира (нині КНУ ім. Т. Г Шевченка)	М. Бунге, О. Білімович, К. Воблій, І. Вернадський, Г. Симоненко, В. Железнов, М. Яснопольський, Л. Яснопольський.
4	Київський комерційний інститут (нині КНЕУ ім. Вадима Гетьмана)	К. Воблій, М. Довнар-Запольський, П. Кованько, М. Мітіліно, Л. Яснопольський.
5	1865 р. Імператорський Новоросійський університет (нині ОНУ ім. І. І. Мечникова)	Г. Витгерс, С. Іловайський, Г. Кнапп, І. Патлаєвський, Г. Тіктін, В. Твердохлебов, Л. Федорович.
6	Таврійський університет (нині Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського)	К. Воблій, М. Довнар-Запольський, П. Гензель.
7	Діаспора	Є. Гловінський, М. Добриловський, П. Кованько, Х. Лебідь-Юрчик.

Основою сучасної ФД стала **цивілізаційна парадигма**, що реалізує підходи, обґрунтовані не лише системним аналізом, а й онтологією, і спирається на наукові категорії, поняття і діалектичні закони.

Минулий гносеологічний підхід	Онтологічний підхід
Пізнання людиною об'єктивного світу	Висвітлює і пізнавальну, і предметно-перетворювальну діяльність людей

Складові цивілізаційної парадигми:

- 1) розгляд суспільства як єдиного цілого і системного утворення, в якому кожна з його складових (наприклад, фінанси) впливає на його соціально-економічний стан і історичний розвиток;
- 2) взаємозв'язок і взаємозалежність (діалектична єдність) двох сторін суспільства: суспільних індивідів і суспільства як цілісного утворення;
- 3) у процесі еволюції цивілізаційних систем історичні зміни форм суспільної залежності та способів їх реалізації істотно впливають на ключові характеристики фінансових структур. Тому сучасний їх науковий аналіз повинен урахувати системні (емерджентні) властивості (характеристики);
- 4) подібно до цілісності суспільства кожне системне утворення фінансового господарства має власну структуру і є його специфічною підсистемою;
- 5) фінанси повинні розглядатись як цілісне утворення, на функціонування та розвиток яких впливає навколишнє інституціональне середовище;
- 6) розвиток фінансів сучасна ФД повинна розглядати через диференціацію та інтеграцію;
- 7) вивчення фінансів досягається через пізнання їх організації;
- 8) людський капітал суспільства;
- 9) комплексність.

Принципи дослідження фінансів за новою цивілізаційною парадигмою: системності, цілісності, структурованості, організованості тощо.

Лекція 3-4.

Тема 2 : Класична та неокласична наукові школи фінансової думки

План:

1. Попередники англійської школи класичної політекономії. Меркантилізм. Фізіократизм.
2. Класична школа політекономії.
3. Історична школа і її три групи.
4. Маржиналізм.

1. Попередники англійської школи класичної політекономії.

Фінансова наука наймолодша з наук, народилася із практики. За умов нерозвиненості фінансового господарства, тобто коли воно користувалося тими самими ресурсами, що й приватне господарство, фінансової науки ще не існувало. **Предметом вивчення** для фінансової науки стало функціонування та розвиток численних фінансових господарств, які змінювалися в процесі розвитку державності за умов різних цивілізацій.

Зародилась **фінансова наука у XV столітті**.

На межі Середньовіччя і Нового часу в північній Італії відбувається економічне і культурне зростання, фінансова діяльність виокремлюється в окрему галузь.

Банківські установи, які були утворені в XI столітті зміцнили свої капітали, з'явився вексель, кредит.

У *трактаті Ксенофонта* (430-354 рр. до н.е.) про доходи Афін (“*Доходи*”) зазначені **види доходу**:

- здача в найм держмайна, кораблів, павільйонів;
- митні збори і взагалі податки;
- рекомендує Афінам купувати рабів і передавати їх у найм власникам Лавріонських срібних родовищ з метою одержання доходу;
- будувати готелі, магазини для складування товарів з метою передачі їх у найм і для цього пропонує навіть державі зробити позику.

Аристотель (384-322 рр. до н.е.) - “Політика”- про устрій держави і гроші.

Фома Аквінський (1225-1274 рр.)- “Сума теології” і **Петраркі** (1304-1374 рр.) - “Про презирство до світу” (1342-1343 рр.) писали про позики і податки.

Відсутність в Стародавньому світі *наукових розробок* із фінансів пояснюється їх відсутністю як таких, так як ще не було фінансового господарства, хоча була казна і державні (суспільні) доходи та витрати.

Методи збагачення держави почали вивчати *меркантилісти*. Ввели поняття національне багатство – загальне благо, необхідне для держави. Але їх погляди не мали системного характеру, це були рецепти знаходження грошей. **Предметом дослідження** стала сфера обігу (зовнішня, внутрішня торгівля і грошовий оборот).

Позиції меркантилістів:

- 1) джерело зростання національного багатства — накопичення грошей у вигляді дорогоцінних металів;
- 2) державна влада повинна збільшувати або утримувати наявний запас золота, срібла, регулювати експорт готового товару і імпорт сировини. Слід стимулювати зростання населення;
- 3) гроші — активний фактор економіки (як і у монетаристів).

Італійський меркантиліст XV ст. **Діомене Карафа** розбив витрати королівства на оборону, утримання короля і на надзвичайні потреби. Вважав:

- 1) нагромадження коштів на випадок війни необхідно здійснювати в мирний час;
- 2) для стимулювання зовнішньої торгівлі — відмінити обкладання податками зовнішній вивіз;
- 3) найкраще джерело збирання доходів держави — відкупна система;
- 4) джерело формування бюджету — домени - це таке держмаїно, що приносить дохід (земля, ліси, речові права на користування приватним майном, капітал уряду);
- 5) держава не повинна брати великі податки з народу. Податки — джерело поповнення казни тільки в період надзвичайного стану;
- 6) капітал має використовуватись продуктивно;
- 7) виступав проти примусових позик, конфіскацій, псування грошей.

Теорія фінансів Середньовіччя зводилася до *положення*: бери, де можна і якомога більше.

У Німеччині, Англії, Франції трактати меркантилістів з'явилися вже в період завершеної системи торговельного капіталу. Починає розвиток **ФН у складі політекономії**.

Періоди історії фінансової літератури:

- 1.Період розроблення питань фінансових відносин у зв'язку з розвитком держави і права (XVI-XVII ст.).
2. Початок системного опрацювання положень фінансової науки під дією науки народного господарства (XVIIIст.).
3. Виокремлення самостійної науки про фінанси (XIXст.).

Німецька фінансова школа. *Камеральна наука* – сукупність знань для управління справами казни, яка вивчає двірські фінанси (державне господарство) та принципи управління ними. Ця наука охоплює три галузі господарського управління:

1. Господарські науки.
2. Наука про поліцію.
3. Власне камеральна наука про збір і витрати державних доходів.

Саме німецькі камералісти *вперше* виклали системно *основи фінансового управління, заклавши фундамент фінансової науки.*

Французька школа меркантилізму: Антуан Монкретьєн у 1615 р. “Трактат політичної економії” - найбільш корисний суспільний стан — купці, а торгівля — мета ремесла. Рекомендував витіснити іноземних купців- насос викачки багатства з країни і розширювати зовнішню експансію Франції. Задовго до А. Сміта говорив про справедливість оподаткування.

Жан Батіст Кольбер (1619-1683 рр.)- міністр фінансів при Людовіку XIV, створив могутню мережу мануфактур для забезпечення стабільних джерел доходів, забороняв ввезення і вивезення хліба (свідоме скорочення фермерства). Сільське господарство вважав головним джерелом доходів, тягар податків віддав селянам, скасував внутрішні митні збори для розвитку внутрішнього торговельного обороту. Проводив протекціоністську митну політику, створював інфраструктуру внутрішнього ринку (дороги, гавані, порти).

Голландська школа меркантилістів — практичне застосування акцизів, захист непрямого обкладання. П'єр Буагільбер у 1707 р. “Система” і “Звинувачення Франції”- аналізує плачевний стан с/г після кольбертизму, доводить необхідність податкової реформи з прогресивним оподаткуванням як церкви, так і бідняків. Пропонує звільнити внутрішню торгівлю від обмежень (від мита), ввести вільний ринок зерна і не стримувати підвищення цін на нього. Вважає кращою вільну конкуренцію, коли товари на ринку знаходять свою “справедливу ціну”. Підвищення добробуту народу збільшить прибутки держави. Отже,перерозподіл частини податкового тягара на користь бідних має збільшити споживання, а отже і національний дохід.

Меркантилістські ідеї в *Конституції Пилипа Орлика (1710 р.):*

- державний скарб відокремлюється від гетьманського з метою передачі генеральному підскарбію;
- базари і торги вважаються місцевими ринками, а ярмарки – зв’язок різних українських міст;
- правила ярмарських торгів:
- Мито за торгове місце повинно сплачуватись.
Мито за кількість проданої продукції.
Мито за асортимент.
Мито за ввезення і вивезення товару.
- джерело поповнення скарбниці – податки.

Середина — кінець XVIII ст. - **фізіократи** (Франсуа Кене, В. Мірабо, А. Тюрго). Сами себе називали економістами. Вважали нераціональним особистий податок і податок із зарплати, а твкож велику кількість податків. Багатство зростає лише в землеробстві і отриманий продукт понад витрати на організацію сільськогосподарського виробництва створює у вигляді чистого продукту нове багатство. Отже, **пропоноване ними обкладання чистого продукту**, який належить не лише власникові, а і державі, по суті було оподаткуванням земельної ренти, яку привласнює власник землі. Вважали ворогом суспільства нагромадження вкладів (неінвестиційні заощадження).

2. Класична школа політекономії.

Підґрунтям англійської класичної школи стали якісні і кількісні зміни в житті Англії (XIV-XVIII ст.). Ставилися завдання пошуку справедливості. Виникає **теорія про справедливі системи обкладання, про єдиний податок** і т.п. Представники: Адам Сміт, Давид Рікардо, Жан Батист Сей.

Адам Сміт у 1776р.: «Дослідження про природу і причини багатства народів». Мета: звільнити країну від монополій і утисків. Виділяє три джерела багатства: земля, праця, капітал. Це забезпечує рента, прибуток і заробітна плата.

Давид Рікардо у 1817р.: «Засади політекономії і податкового обкладання». Податки — велике зло. Вони виплачуються або з капіталу, або з доходу країни. Критикував податки на хліб і зарплату.

Жан Батист Сей у 1803р.: “Трактат політекономії, чи просте викладення способу, яким створюється, розподіляється і споживається багатство”. Вважав найкращим те управління, яке найменш діяльне, податок — менший від усіх, фінансову систему — яка бере мало.

3. Історична школа і її три групи

Переважно німецькі економісти. У них відсутня однорідність поглядів, але присутній **історичний метод дослідження** явищ і процесів.

Фрідріх Ліст у 1841р.: «Національна система політекономії». Головна ідея – створення суспільного багатства досягається не лише різнобічною діяльністю людей, які мають бути об'єднані розумово і матеріально, а і зростання продуктивних сил починається з окремої фабрики і поширюється на національні асоціації через інвестиції, спрямовані на виховання майбутніх поколінь, протекціонізм.

До 70-х років XIX ст. історична школа розподілялася на **три групи**:

- 1) староісторична школа (В. Вагнер, Б. Гільденбрант, К. Кніс, В. Рошер);
- 2) новоісторична (Г. Шмолер, А. Вагнер, М. Вебер);
- 3) радикально-реалістична (Л. Brentano).

Найбільший вплив на розвиток ФН здійснила **нова історична школа**, яка доводила необхідність державного втручання, розвиток і ускладнення економічних функцій держави.

Адольф Вагнер у 1877-1901 рр. написав працю «Наука про фінанси», де **визначає проблеми фінансової науки**:

- нагляд за екологією;
- «фінансова економіка», так називається державний бюджет;
- джерело форм державного бюджету - державні монополії.

Отже, історична школа Німеччини створила цілісну теорію державних органів відповідно до умов **«наздоганяючого розвитку»**. Започатковано науку про **місцеві фінанси**.

4.Маржиналізм

У другій половині XIX століття відбуваються зміни в економіках західних країн у зв'язку з переходом до **монополістичного капіталізму**. Ці зміни є фундаментом **маржиналізму**: Змінюється промислове виробництво; здійснюється поступовий **перехід від ринку продавця до ринку покупця**. Виникає необхідність пояснення економічних процесів з **погляду покупця**.

Засади маржиналізму:

- перенесення обкладання споживача через обкладання землевласників, торговців і промисловців;
- зміна предметів дослідження (сфера обігу);
- введення граничних величин (гранична продуктивність, корисність, одиниця);
- зміна трактування вартості — визначається граничною корисністю;
- перенесення аналізу на макрорівень.

Виникає *теорія корпоративних фінансів*. Нові маржинальні **поняття**:

- гранична ефективність інвестицій;
- гранична ефективність капіталу;
- гранична вартість збитків;
- гранична ставка податку.

У ФН *введено новий метод дослідження - формалізацію*, тобто використання математичних формул, економіко-математичних методів, на основі яких оцінюються фінансові процеси.

У 1896 р. голландський економіст-математик Арнольд Джакоб Коен Стюарт запропонував *систему прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб*. Чим вищий дохід платника податку, тим вища ставка податку.

Ірвінг Фішер (1867-1947 рр.) відродив кількісну теорію грошей. Написав **рівняння обміну**:

$$MV = PG,$$

де: М - маса грошей в обігу, V- швидкість обертання грошової маси, Р- ціна одиниці продукції, G- кількість реалізованої продукції

і рівняння інфляції:

$$R = r + i,$$

де: R — номінальний (ринковий, грошовий)процент, r — реальний процент, i — темп зростання цін або показник інфляції.

Першим розмежував поняття доходу від капітальних благ і доходу від процента.

Лекція 5-6.

Тема 3 : Макроекономічні теорії фінансів

План:

- 1. Кейнсіанська наукова школа.
- 2. Посткейнсіанство.
- 3. Монетаризм. Грошова домінанта.
- 4. Фінансові пріоритети сучасного монетаризму.
- 5. Нова класична макроекономіка.
- 6. Фінансово-інституціональна архітектоніка.
- 7. Концепція фінансового регулювання в умовах глобалізації.
Діджиталізація фінансів.

1) 1. Кейнсіанська наукова школа.

Започаткував її Джон Мейнард Кейнс. *Велика депресія* — загальносвітова потужна економічна криза, яка настала восени 1929 року та тривала до кінця 1930-х років довела *неспроможність класичної кількісної теорії*. Загальний рівень цін і зарплати, обсяг виробництва і рівень зайнятості *знизились*, що сприяло *краху фінансових ринків*. Реальний національний дохід у більшості країн *знизився* на 30%, а безробіття досягло 17% від чисельності працюючого населення. У різних країнах Велика депресія мала різні хронологічні межі, проте найпомітнішою була в країнах Західної Європи та США. Кейнс запропонував рівняння сукупного попиту на гроші:

$$M = M_1 + M_2 = f(y) + f(i),$$

де: M_2 - спекулятивний попит, M_1 – транзакційний попит, y — дохід, i — процент.

Кейнс ввів нове поняття *спекулятивний мотив*, який не просто закликає зберігати вартість облігацій, а й примножувати їх. *Норма процента* - ціна, яка врівноважує отримання багатства у формі готівки із наявною в обігу кількістю грошей.

2. Посткейнсіанство.

Перший етап посткейнсіанства – *неокласичний синтез*. (Дж. Хікс, Е. Хансен, Роберт Харрод).

1) Зроблено спробу формалізувати основні елементи неформалізованої моделі Кейнса, створено модель IS-LM, яка поклала початок дослідженню взаємодії реального і фінансового ринків. Ця *нова концепція рівноваги* дала можливість:

- а) скористатися простішими методами порівняльної статистики;
- б) аналізувати сукупний попит, виходячи з теорії вибору.

2) Неокейнсіанці створили *теорію антициклічного державного втручання* (розглядають не лише фазу кризи, а й весь економічний цикл, так як на рух національного продукту впливають і кризи, і буми, і мляві поживлення, і тривалі депресії):

- а) можна домогтися рівноваги в економічному розвитку через зміни у державних доходах і видатках;
- б) ринкова економіка (як і у Дж. М. Кейнса) функціонально нестійка і потребує *втручання держави* щодо розширення сукупного попиту на гроші при кризовому спаді (та обмеження його при економічному піднесенні), бюджетної політики, операцій ЦБ на відкритому ринку.

3) Роберт Харрод ввів поняття *гарантований темп зростання* – очікуваний довгостроковий темп, навколо якого циклічно формуються фактичні темпи зростання. Харрод так *пояснював депресію*: «Природний темп зростання, забезпечений трудовими, природними і технічними ресурсами. Коли гарантований темп зростання перевищується природним темпом зростання, тоді фактичний темп зростання буде затримуватись, гальмуватись обмеженістю ресурсів. Отже, в економічному циклі можуть бути мляві піднесення і спади».

Таким чином, на першому етапі *неокейнсіанського синтезу* вдосконалення не змінили загального висновку теорії Дж. М. Кейнса про необхідність державних фінансів в активації економіки.

Другий етап посткейнсіанства - *монетарне кейнсіанство* — представники виступали за подальше вдосконалення механізму державного регулювання ринкової економіки.

Х. Мінські (1919-1996 рр.) висунув *гіпотезу фінансової крихкості*: причина періодичних економічних криз — є не тільки зменшення впевненості суб'єктів у завтрашньому дні (попит на невиробничі ліквідні активи зростає, а на виробничі неліквідні — падає), а і неспроможність підприємницького сектору до погашення своїх боргів перед фінансовим сектором. Він виділив *три можливі форми інвестиційного фінансування*:

- хеджове (забезпечене) фінансування;
- спекулятивне фінансування;
- понці-фінансування (готівково-грошові зобов'язання з виплати процентів не покриваються доходами).

Неокейнсіанці розглядають активний і пасивний дефіцит державного бюджету:

- активний — при проведенні фінансової політики;
- пасивний — падіння виробництва й зайнятості призводить до зменшення бюджетних доходів.

Погляди кейнсіанців і посткейнсіанців щодо відведення головної ролі у макроекономічній стабілізації

Кейнсіанці	Посткейнсіанці
Головну роль відводили бюджетній політиці	Головну роль відводили грошово-кредитній політиці і діяльності Центрального банку

3. Монетаризм.

Альтернативою кейнсіанству 30-тих років ХХ ст. стала **Чиказька школа** фінансової стабілізації. Основною причиною інфляції вважали **надмірне зростання грошової маси**.

Монетаризм виникає в 1958р. Це сучасна економічна теорія, згідно з якою кількість грошей впливає на економічну активність і рівень цін в країні, а цілі грошової політики досягаються регулюванням темпів зростання пропозиції грошей.

Мілтон Фрідмен:

- вважав гроші головною сферою економічної системи;
- пропонував уряду контролювати обсяг грошової маси: фінансувати бюджетний дефіцит, емітуючи нові гроші (або використовувати бюджетний профіцит для вилучення грошей з обігу);
- запропонував **«правило 4%»**: причина інфляції в надто великій грошовій експансії, уряд зацікавлений в інфляції, яку використовують для збільшення державних доходів. Вважав, що темп зростання грошової маси повинен бути в межах 3-5% на рік;
- слід скоротити дефіцитність державного бюджету, державний борг і активно регулювати емісію;
- причиною інфляції вбачав надто велику грошову експансію. Уряд зацікавлений в інфляції, яку використовує для збільшення державних доходів (цінні папери, податки).

Якщо в економіці не діє антиінфляційний механізм, то вона здатна розігнатися до **економічного краху**.

Еволюція основних поглядів монетаристів:

1. **Чиказька школа.** Основна ідея — вільний ринок без обмежень із мінімальним втручанням держави. *Кількість грошей в обігу* є головним чинником рівня цін, тому **потребує постійного контролю** і дотримання стабільних темпів приросту (**золоте правило**). Лібералізація цін, *інфляція* завжди є грошовим чинником, тому **контроль** за нею є головним завданням економічної політики. *Норма процента* визначається кількістю грошей в обігу та попитом на них і **не може бути об'єктом державного регулювання**. Під дією реальних ринкових сил **економіка сама визначить** необхідний рівень *виробництва та зайнятості*. Повна лібералізація *валютного ринку і зовнішньої торгівлі*. Політика *плаваючого курсу*. Валютний курс є елементом механізму впливу грошей на ціни. *Політика* в галузі *доходів* **не обов'язкова**, оскільки рівень цін визначається кількістю грошей в обігу. Вона **небажана**, так як порушує дію ринкового механізму та викривляє розподіл ресурсів.
2. **Монетаристи-неокласики.** Основна ідея: ціни вільно коливаються. Економічні суб'єкти формують раціональні *очікування під впливом* основних напрямів оголошеної *грошово-кредитної політики* та діють відповідно до них. *Вільне ціноутворення, заробітна плата* швидко **пристосовується до зміни кон'юнктури** та *грошово-кредитної політики*. Обсяг *виробництва* та рівень *зайнятості* регулює дія *ринкових сил*. *Плаваючий валютний курс* є одним із багатьох елементів механізму впливу грошей на ціни. Активно виступають **проти** реалізації будь-якої *політики* щодо *доходів*.
3. **Монетаристи-градуалісти.** Ціни вільно коливаються. *Очікування* формуються під дією досвіду учасників ринку і **мають активний**, а не раціональний характер. *Ціни та заробітна плата* **пристосовуються** до зміни кон'юнктури та грошово-кредитної політики дуже **повільно**. Основний *тягар* адаптації економіки до жорсткої грошово-кредитної політики **лягає** на *виробництво та зайнятість*, які не завжди можуть змінюватися адекватно до очікувань. Загальне **підвищення гнучкості обмінних курсів валют**, які є важливим елементом механізму впливу грошей на ціни. Виступають **проти політики** щодо *доходів*.
4. **Монетаристи-прагматики** підтримують ідею **контролю за грошовою масою** в обігу, але вважають, що **загальні витрати будуть високими**, оскільки заробітна плата реагує на зміни в грошовій політиці дуже повільно. *Економічна політика* держави **не повинна обмежуватися** політикою у грошово-кредитній сфері. *Спад виробництва* негативно впливає на рівень цін і заробітної плати, стимулюючи **інфляційні процеси**. *Високий обмінний курс* є головною причиною **спаду виробництва** в галузях, що стикаються зі значною конкуренцією зі сторони іноземних фірм. **Кероване плавання валютного курсу**. *Політика* щодо *доходів* **підтримується**, оскільки вона має доповнювати грошову політику.

5. **Нові монетаристи. Головний інструмент** монетарної політики — **операції на відкритому ринку**, через які можна **впливати на стан банківських резервів і процентні ставки**. Особливе значення для функціонування ринкової системи має **кредитування**, а не просто грошові трансакції та грошова маса, що їх обслуговує. Зростання цін та **інфляція викликані нездатністю визнавати** центральну **роль кредиту та інституцій**, які надають кредити, а також **зрозуміти загрозу банкрутств**. Поспішна **лібералізація** потоків **короткочасового капіталу ризикована**, визнають право країни на **захист своїх інтересів** за допомогою відповідних **обмежень ринків**. **Кероване плавання** валютного курсу для забезпечення надійної номінальної курсової **стабільності національної валюти**. **Політика** щодо **доходів** підтримується, проте монетарну політику слід змістити з трансакційних функцій грошей на **роль монетарної політики** щодо її впливу на **пропозиції кредиту**.

4. Фінансові пріоритети сучасного монетаризму

свідчать про суттєву **зміну уявлень** щодо окремих аспектів **монетарної політики** і певною мірою про виклик домінуючій монетаристській ортодоксії. Сутність цих змін — ідеї **нових монетаристів** базуються на **інституціональному аналізі**:

- нездатність зрозуміти ключові аспекти фінансових інститутів та їх змін — **головна причина останніх невдач макроекономічної політики** (1991 р. США, Східна Азія);
- для **ринкової** системи **кредитування** має велике значення;
- відсутня відповідь на питання, **чому гроші важливі**;
- щоб контролювати економіку, достатньо **контролювати пропозицію грошей** (бо є співвідношення між її пропозицією і зростанням ВВП);
- акцент на **пропозицію кредитних фондів** в умовах недосконалої інформації на ринку;
- **нова парадигма** — ринкова економіка існує в умовах **недосконалої інформації**, що **послаблює** мотивацію підприємців до **максимізації прибутку**, **відсутність** на ринку **єдиної рівноважної ціни** (кожний ринок формує свої ціни), у кожній галузі — **своя рівновага**.

5. Нова класична макроекономіка

(теорія макрорациональних очікувань,
гілка монетаризму з раціональними очікуваннями)

Це один із варіантів **сучасного економічного консерватизму** (70-80 рр. ХХ ст.). Окремі позиції монетаристів були підтримані представниками **теорії пропозиції**, яка сформувалася в 70-ті роки ХХ ст.

Відсутність власної методології, характеристики **предмета**, визнаних **лідерів** не дає можливості визначити, де **закінчується монетаризм** і **починається теорія пропозиції**.

Спільне та відмінності теорій монетаризму та економіки пропозиції

Критерії	Монетаризм	Економіка пропозиції
Ставлення до державного регулювання	Концепція «мінімальної держави»	
Грошова політика	Не антициклічне кейнсіанське управління сукупним попитом, а стимулювання пропозиції товарів, капіталів і факторів виробництва	
Основна економічна категорія	Кількість грошей в обігу	Рівень і структура податків
Інструментарій регулювання	Грошове регулювання через систему фінансових посередників	Регулювання пропозиції вкладів і кредитів за допомогою податкової реформи
Об'єкт регулювання	Стабілізація темпів зростання пропозиції грошей	Правильне визначення усередненої ставки податку
Природа інфляції	Коливання обсягу грошової маси	Високі податки
Вплив грошей на економічну систему	Гроші впливають на економічне зростання в короткостроковому періоді	Тільки інвестиційні гроші впливають на зростання ВВП
Основа регулювання	“Грошове правило” монетаризму	“Податкове правило” економіки пропозиції
Система міжнародних розрахунків	Відмова від фіксованих курсів на користь плаваючих, повна лібералізація валютного ринку і зовнішньої торгівлі	Збереження діючої системи фіксованих курсів, відновлення класичного золотого монометалізму, установлення зовнішньоторговельних обмежень
Щодо кейнсіанства	Ураховують кейнсіанський аналіз сукупного попиту	Жорстка антикейнсіанська лінія щодо широкого спектра проблем сучасної економіки й фінансової політики (Форон Хайєк)

Кейнсіанські методи регулювання попиту не розв'язали проблем:

- втрата контролю над інфляцією;
- переплетення інфляції із зростаючим безробіттям (стагфляція);
- уповільнення на тривалий час економічного зростання.

Постало питання більш **раціонального використання державного бюджету** (мінімізація витрат).

Із усіх економічних консерваторів 80-х років — **економіка пропозиції** найбільш практично орієнтована і ідеологізована концепція:

- увага зосереджується на **перешкодах розширення пропозиції** та ефективного **використання факторів виробництва**;
- замість «грошового правила» - **«цінове правило» М. Майлза** — забезпечення стабільних цін і стійкої купівельної спроможності грошей. При цьому — відновити обмін долара США на золото, зобов'язати ЦБ підтримувати рівень довгострокових процентних ставок і цін товарів за терміновими угодами;
- зростання податків зменшує привабливість праці відносно відпочинку і вкладів відносно споживання. Люди не задоволені своїми доходами і переходять у стан безробітних. Розподіл ресурсів стає неоптимальним. Отже, **податки повинні бути оптимальними**;
- більше уваги не доходам, а **видаткам; не допускати непередбачуваної інфляції**;
- **нова концепція економічного зростання** — дискредитація кейнсіанського регулювання або соціальної політики держави (зменшення норм податків на доходи від власності підвищить вклади за рахунок поточного споживання, зменшення податків на прибутки корпорацій стимулює інвестиції, збільшення кредитів із зменшенням відсотків сприяє поживленню інвестиційного процесу, підтримка вільного підприємництва, знизити темпи зростання грошової маси, зменшити розмір держбюджету за рахунок економії на втратах, зменшити граничні податкові ставки).

Крива А. Лаффера — коли податкове навантаження переходить оптимальну межу, то надходження до бюджету починають зменшуватись. Не можна стягувати до бюджету понад 30-35% доходів — це певний **фіскальний оптимум**. При перевищенні оптимального рівня оподаткування спостерігається:

- скорочення ділової активності;
- зниження зацікавленості у заощадженні та інвестуванні;
- банкрутство підприємств;
- ухиляння від сплати податків;
- «тінізація» економіки.

Крива Лаффера за часів Рейгана не дала в США бажаного скорочення дефіциту державного бюджету — дефіцит зріс. Вона - не для окремих видів податку, а для **усередненого сукупного податку (УСП)** або **«податкового тягара»** = факт податкових надходжень у консолідований бюджет країни : обсяг ВВП.

Нова класична макроекономіка має на меті показати безплідність кейнсіанства щодо регулювання попиту і передбачає робити акцент на **аналізі пропозиції**:

- аналізують майбутні можливості;
- приймають раціональні рішення;
- тільки через зменшення податків держава може впливати на рівень цін і пропозицію;
- грошове «підкачування» попиту веде до інфляційного вибуху цін, а не до зростання виробництва.

6. Фінансово-інституціональна архітектоніка.

Інституціоналізм виник у ХІХ столітті в США.

Основні положення інституціоналізму:

- Інституціоналізм як особлива форма суспільного життя і людських відносин.
- Розкрито еволюційний характер інституту.
- Пояснення фінансових процесів з позиції соціальної та історичної обумовленості.

Інституціональна архітектоніка – структура інститутів, які утворюються із взаємозв'язків способу мислення і дій людей, правил, норм, стереотипів, традицій, установ та інших соціальних утворень.

Інститут – мовний символ для кращого опису групи суспільних звичаїв. Він встановлює межі для форми людської діяльності.

Інституція – певні звички та звичаї; заведений в суспільстві ментальний порядок.

Функції інституцій:

- узгодження і координація дій економічних суб'єктів;
- мінімізація і компенсація втрат від зіткнення їх інтересів;
- скорочення витрат часу, ресурсів, пов'язаних з обробкою інформації, прийняттям рішень, укладанням угод;
- забезпечення стабільності соціальної та економічної систем.

7. Фінансова глобалізація. Діджиталізація фінансів.

Фінансова глобалізація характеризується:

- високим рівнем рухливості капіталів і фінансових активів;
- глобальним розширенням свободи діяльності банків;
- скороченням бар'єрів на шляху фінансових потоків;
- посиленням транскордонної мобільності капіталів.

Риси фінансової глобалізації:

- внаслідок поширеної внутрішньої лібералізації руху капіталу спостерігається інтернаціоналізація фінансових портфелів;
- занепад ринкової значущості банків як фінансових посередників (про свідчить зростання кількості цінних паперів, облігацій, деривативів тощо);
- визначення валютних курсів фінансовими ринками через зростання обсягів міжнародних фінансових операцій відносно торговельних;

- ринкова нестабільність у всій фінансовій системі;
- ринкова зосередженість (невелика група інституцій одночасно торгує на міжнародних ринках).

Групи чинників розвитку фінансової глобалізації:

1) регулятивні:

- переміщення повноважень з державного на міждержавний рівень;
- послаблення ролі держави у фінансах;
- регіоналізація фінансової діяльності;
- вільний рух капіталу;
- посилення ролі ТНК;
- критика ролі міжнародних організацій.

2) якісних змін у фінансах:

- сек'юритизація;
- активний інноваційний розвиток;
- глобальні фінансові кризи та поширення «кризової інфекції»;
- спекулятивний характер фінансового ринку;
- глобальна фінансова система щоразу більше відривається від реальної економіки.

3) технологічні:

- розвиток інформаційних технологій;
- виникнення ринку глобальних електронних фінансових послуг;
- необмежені технологічні можливості здійснення фінансових угод.

4) політичні:

- зростання впливу політичних криз на стабільність фінансових ринків.

5) психологічні:

- підвищення впливу психологічних очікувань учасників глобального фінансового ринку на розвиток подій на фінансових ринках.

6) гуманізаційні:

- посилення розриву між багатими і бідними людьми і країнами;
- необхідність зростання ролі людини у фінансах;
- процес гуманізації фінансів;
- розвиток ринку етичних акцій.

7) інші:

- скорочення трансакційних витрат;
- зростаючий вплив екзогенних факторів на національні господарства;
- зростаючий вплив лібералізації фінансових ринків на товарні ринки;
- можливість розв'язання глобальних проблем через концентрацію ресурсів на глобальних фінансових ринках.

Нездатність *сучасної фінансової системи* протистояти світовим кризам, інфляційним процесам обумовлює **необхідність зміни парадигми її**

функціонування, що *передбачає* перехід від діючих монополій до прозорого конкурентного ринку із взаємодією професіоналів.

Діджиталізація фінансів передбачає дисрапт (підрив) традиційних фінансів інноваційним сектором **фінтеху**.

Фінтех – одна з найбільш динамічних індустрій світу за обсягами інвестованого капіталу (наприклад, за 2015-2016 рр. в неї було інвестовано 122 млрд дол. США, у 2017 р. профільні стартапи залучили у фінансові технології 16,6 млрд дол. США, при цьому було укладено 1128 угод). **FinTech** – це інноваційні технології, спрямовані на задоволення потреб населення в умовах **розвитку економіки споживання**.

Фінтех передбачає як залучення до фінансового сектору тих осіб, які ще не користувалися онлайн-послугами і були поза банківською системою, так і надання якісних сервісів постійним їх користувачам, які одержують недостатній обсяг фінансових послуг. **FinTech** пов'язують із захистом прав споживачів та наданням їм послуг.

Індустріальна епоха, коли правила монополії, змінилася **цифровою**. А це передбачає **розквіт компаній-платформ**, які, маючи відносно невелику кількість штатних працівників, **генерують** не меншу, порівняно з монополіями, **капіталізацію** [наприклад, капіталізація однієї з найбільших у світі фінансових компаній **Ant Financial**, що заснована в Китаї у 2015 р. і налічує у штаті 5 тис. працівників, становила (на 14.10.2016 р.) 60 млрд дол. США, а найдорожчого банку у світі – JPMorgan Chase (заснованого у 1799 р., де працюють 235 тис. осіб) – 245 млрд дол. США. Показники доданої вартості у розрахунку на одного працівника в цих компаніях суттєво різняться (12 млн дол. США і 1 млн дол. США відповідно). На 01.08.2018 р. у світі вже існувало **33 фінтех-компаній** з мільярдною капіталізацією (так званих **єдинорогів**)].

Використовується FinTech фінансовими інституціями, органами державного управління, торговельними організаціями у сфері платежів, кредитування, інвестиційної діяльності банківських установ та ринків капіталів, особистих та інституційних фінансів, страхування, регулятивних технологій.

Сьогодні, для того **щоб стати FinTech-компанією**, стійким фінансовим брендам не обов'язково вдаватися до самостійних розробок, а доцільно **розширювати співробітництво з професіоналами** у сфері стартапів, зосередивши увагу на **технологічному аутсорсингу**. І спрямовувати інвестиції необхідно не на підтримку застарілої інфраструктури, а на випереджаючі ринок рішення.

Мейнстрімом фінансової сфери сучасної світової економіки є **фінансова інклюзивність**, яка покликана залучати якомога більшу кількість населення до користування фінансовими продуктами і сервісами.

Адже майже 40% населення всіх країн світу ще жодного разу не користувалися фінансовими послугами, а це призводить до суттєвих **втрачених фінансових можливостей для бізнесу і економіки** країн.

Вже у **понад 50 країнах** світу для користування перевагами сучасних фінансових сервісів **впроваджено 500 програм** з метою залучення максимальної кількості населення. Наприклад, **місією Ant Financial**, яка

реалізує глобальну програму підвищення доступності фінансових сервісів, є забезпечення до 2025 р. доступу до фінансових послуг для 2 млрд користувачів.

Приєднання громадян, які ще не користувалися фінансовими сервісами, до системи *фінансової інклюзивності* змінює саму сутність фінансових послуг.

Фінансові послуги надають своїм користувачам можливість зрозумілого, легкого, зручного, безпечного і швидкого доступу до сервісів завдяки *сучасним інноваційним технологіям*.

Розширенню асортименту фінансових послуг для споживачів сприяють *хмарні сервіси, штучний інтелект, аналітика, машинне навчання, біометрія, peer-to-peer рішення, Big Data, цікаві страхові продукти, блокчейн, необанкінг, мобільний доступ, якісний інтернет-зв'язок*.

Уряди Азербайджану, Бразилії, Великобританії, Ізраїлю, Індії, Індонезії, Камбоджи, Кенії, Китаю, Литви, Нігерії, Польщі, Сінгапуру, США, Уганди, Філіппін, Швеції, надають пріоритет **фінансовій інклюзивності**, демонструючи при цьому **не лише мотивацію фінансову**, а і культурну та соціальну. В більшості з цих країн задовольняються потреби споживачів у **мікрокредитуванні та мікрострахованні**.

Лекція 7-8.

Тема 4 : Українська фінансова думка: генеза й еволюція

План:

- 1.Київська науково-фінансова школа: становлення і розвиток.
- 2.Формування основних центрів фінансової думки.
- 3.Формування української фінансової доктрини.
- 4.Утвердження самобутності і світове визнання фінансової думки України.
- 5.Маловідомі здобутки української фінансової думки.
- 6.Ідеологізація у радянський період і сучасні аспекти науки.

1. Київська науково-фінансова школа

Започатковано українську економічну і фінансову думку Київською економічною школою, разом з тим, світова економічна наука визнає існування Київської фінансової школи.

Фінансова наука в Україні мала можливість розвиватися в руслі економічного поштовху думки. Найважливішим чинником були *своєчасні переклади* зрозумілою мовою *праць* вчених заходу.

На формування поглядів представлених фінансовою школою в галузі **статистики** мали вплив Шльоцер Август і Шльоцер Христіан.

Саме **німецька економічна і фінансова школи** відіграли особливо важливу роль у становленні української фінансової думки. Адже чимало українських науковців навчались в університетах Німеччини.

Київська наукова школа – фундатор української фінансової думки. Наукові розробки представників Київської наукової школи *не були копією* європейських або американських, українці зробили *власний внесок* в фінансову думку.

Фундамент досліджень представлений у працях вчених: О. Анциферова, М. Балудянського, М. Бунге, І. Тарасова, М. Туган-Барановського у галузі класичної теорії фінансів, які *перевидаються*, так як:

а) науковці не були «кабінетними» вченими, вони мали практичний досвід, так як працювали в міністерствах, відомствах, банках;

б) всі дослідники університетів обов'язково проходили зарубіжне стажування.

Найкращих представників Київської наукової школи, незважаючи на всі методологічні відмінності, об'єднує **спільна ознака** – вони захищають ліберальний економічний порядок, вказуючи на вільне розкриття індивідуальних потреб, що становлять основу розвитку цивілізації.

Ці особливості розвитку київської економічної школи поширилися й на українську фінансову науку, яка почала визрівати в лоні політичної економії та фінансового права.

Самобутність Київської школи проявилася у:

- несприйнятті соціалістичної ідеї;
- схильності до теорії ринкової економіки.

З київської економічної (фінансової) школи, котра не сприйняла трудової теорії цінності й соціалізму, вийшло чимало знаних і відомих у світі економістів-фінансистів. А праці М. Бунге та Д. Піхна фактично стали **науковим фундаментом фінансової політики** як М. Бунге, так і С. Вітте.

Для всіх київських економістів-фінансистів після І. Вернадського характерний **методологічний конфлікт**, який полягає в тому, що вони, з однієї сторони, приймають точку зору німецької історичної школи, згідно з якою економічні закономірності не повинні розглядатися незалежно від місця й часу, з іншої – відстоюють політичний лібералізм із допомогою аргументів, що в кінцевому підсумку ґрунтуються на вірі в «природний порядок».

Ця ідентичність виправдовує **зведення в одну школу вчених-фінансистів** із різних наукових центрів України.

2. Формування основних центрів фінансової думки

Університетська освіта в Україні зароджувалася лише на початку XIX століття : Харківський університет (1805 р.), Львівський університет (ім. Франца I — 1817 р.), Київський університет (Імператорський університет Святого Володимира — 1834 р.), Одеський університет (Імператорський Новоросійський університет — 1865 р.), Чернівецький університет (ім. Франца Йозефа — 1875 р.).

Осередки фінансової науки в Україні (кінець XIX— початок XX ст.)

№	Осередок фінансової науки	Представники
1	1805 р. Харківський університет (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна)	М. Алексеєнко, О. Анциферов, П. Мігулін, І. Миклашевський, М. Соболев, Т. Степанов, М. Туган- Барановський, Г. Цехановський, Л. Яснопольський.
2	1817 р. Університет Франца Йосифа (нині ЛНУ ім. Івана Франка)	Ю. Дунаєвський, Я. Белінські, С. Гломбінські, В. Навроцький
3	1834 р. Імператорський університет Святого Володимира (нині КНУ ім. Т. Г Шевченка)	М. Бунге, О. Білімович, К. Воблий, І. Вернадський, Г. Симоненко, В. Железнов, М. Яснопольський, Л. Яснопольський.
4	Київський комерційний інститут (нині КНЕУ ім. Вадима Гетьмана)	К. Воблий, М. Довнар-Запольський, П. Кованько, М. Мітіліно, Є. Слуцький, Л. Яснопольський.
5	1865 р. Імператорський Новоросійський університет (нині ОНУ ім. І. І. Мечникова)	Г. Витгерс, С. Іловайський, Г. Кнапп, І. Патлаєвський, Г. Тіктін, В. Твердохлебов, Л. Федорович.
6	Таврійський університет (нині Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського)	К. Воблий, М. Довнар-Запольський, П. Гензель.
7	Діаспора	Є. Гловінський, М. Добриловський, П. Кованько, Х. Лебідь-Юрчик.

До цього часу значний вплив на освіту в Україні мала Острозька школа і Києво-Могилянський колегіум (став академією з 1701 р.). Після занепаду цих освітянських центрів (чому сприяла загальна політика царизму), ставку в університетській освіті було зроблено на *рекрутованих зарубіжних академіків. Праці німецьких професорів використовувались як базові підручники.*

Викладачами економічних дисциплін у *Київському університеті* були відомі на той час учені А. Антонович, О. Білімович, К. Воблий, В. Железнов, П. Кованько, Г. Сидоренко, І. Тарасов, М. Туган-Барановський, Г. Цехановецький, М. Цитович, Л. Яснопольський і М. Яснопольський та ін., які працювали й у інших наукових осередках України та Росії.

У *Київському комерційному інституті* (з 1906 р. – Київські вищі комерційні приватні курси, з 1908 р. – Київський комерційний інститут, нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”) працювали такі провідні вчені в галузі економіки й фінансів: К. Воблий, П. Кованько, М. Мітіліно, Є. Слуцький, Л. Яснопольський та ін. Вони досліджували різні галузі

фінансової науки. Їхні учні працювали майже в усіх навчальних закладах і наукових установах України й Росії.

3. Формування української фінансової доктрини

Фінансова доктрина — це систематизоване вчення про фінанси, цілісну концепцію, сукупність принципів. Вона виступає домінуючою і пріоритетною складовою економічної доктрини.

Українська фінансова наукова **доктрина** пройшла певні **етапи становлення й розвитку**:

Перший етап (від початку до 60-х рр. XIX ст.) характеризується зародженням фінансової науки в Україні. Першим курс політекономії в дусі А. Сміта читав у Харківському університеті Т. Степанов (1795–1847). Його праця “Записки про політичну економію” (1844) була єдиним оригінальним курсом політичної економії. Його вважають засновником і популяризатором економічної й фінансової науки в Україні. Він вважав, що фінанси – це економічна дисципліна, котра має свій специфічний предмет, об’єкт та яку в університетах треба викладати окремо від політичної економії й статистики. Він висловився за збільшення податків у міру зростання прибутків та встановлення вищого їх рівня на предмети розкоші, ніж “на предмети споживання бідних класів”. Значну роль відводив кредиту, називаючи його “душею всіх відносин у суспільному житті” .

Другий етап (від 1860-х рр. до жовтня 1917 р.) характеризується підвищенням інтересу до фінансів, розширенням кола їх дослідників і наукових публікацій. Перший курс з фінансового права підготував І. Патлаєвський. Він одним із перших підтримав ідею Т. Степанова й В. Лебедева щодо самостійності нового напрямку і навіть запропонував розділи цієї науки.

Праці І. Патлаєвського, І. Тарасова, С. Іловайського з фінансового права можна вважати першими курсами українських учених-фінансистів із фінансової науки, які поєднують аналіз фінансового права й фінансової науки, хоча перші прогресивні для того часу ідеї з політичної економії, права й фінансів були озвучені ще в 1840–1850-х рр. на юридичному факультеті Київського університету ординарними професорами І. Вернадським, М. Бунге та ін.

У **1870–1880-х рр.** на юридичних факультетах університетів створюються кафедри фінансового права, видаються наукові праці і навчальні посібники, які стали відомими далеко за межами країни. Національна фінансова

наука стала досить зрілою з погляду розробки й використання фінансового інструментарію.

У 1888–1902 рр. Д. Піхно, вихованець М. Бунге, читав лекції в Київському університеті, в “Основах політичної економії” (1899) виділив такі три складові економічної науки: політика, наука державного впорядкування, державні фінанси. Розкриває роль фінансів у економіці та управлінні виробництвом. Цим він заклав на українських теренах підвалини самостійної науки, відомої нині як фінансовий менеджмент.

Початок ХХ ст. відзначився появою узагальнюючих праць представників політичної економії, в курсі якої вивчалася фінансова наука. Праця М. Тугана-Барановського “Основи політичної економії” стала найкращою в економічній літературі; розвинув теорію криз у теорію кон’юнктури, котра в 1920-ті рр. набула подальшого розвитку; обґрунтував висновок, що планомірний вплив державної влади на вартість грошей в умовах їх панування викликаний особливостями функціонування загальної економічної кон’юнктури та її циклічних коливань; дослідження сприяли розвитку і використанню у фінансовій науці економіко-математичного інструментарію.

Національна фінансова думка є складовою цілісної світової фінансової науки. Окремі її здобутки мають *світове значення*. Піонерними у фінансовій науці є здобутки таких українських вчених, як : М. Туган-Барановський, М. Цитович, М. Зібер, К. Воблий та ін. Українські вчені сприяли тому, що українська фінансова наука стала в один ряд з європейською.

У своїй докторській дисертації М. Бунге критикував дедуктивний метод класичної теорії і підкреслював необхідність більшого врахування факторів місця і часу. Він поєднує індуктивний метод і врахування процесу соціально-економічного розвитку із захистом ліберальної концепції економічної політики.

У своїй праці М. Зібер марксистську теорію (насамперед теорію вартості К. Маркса) назвав не більш ніж доповненням і роздумами з приводу теорії вартості Д. Рікардо, а метод історичного матеріалізму Ф. Енгельса простою видозміною або навіть прототипом методу теорії еволюції чи загального розвитку.

За термінологією М. Блауга у розвитку фінансової думки існують проблеми її абсолютизму і релятивізму. Релятивіст розглядає кожну окрему теорію і не може обрати “кращі” чи “гірші”. Абсолютист стежить тільки за інтелектуальним розвитком предмета і обирає “кращі” чи “гірші” з теорій.

Фінансова думка кінця ХІХ — початку ХХ ст. тяжіла до релятивізму (М. Бунге, К. Воблий, І. Янжул). Крайній абсолютизм і релятивізм в науці недопустимі.

Історія фінансової думки України у своєму розвитку пройшла складний і тернистий шлях: від генези до ренесансу і світового визнання в кінці ХІХ — на початку ХХ століття, занепаду та поступового відродження, що продовжується нині, в умовах незалежності України.

Етапи становлення українського класичного економічного вчення:

1) 40-50 роки XIX століття.

У Київському університеті озвучені фінансові ідеї І. Вернадським і М. Бунге.

2) До 60-х років XIX століття.

Систематизація і узагальнення вітчизняного досвіду у вивченні та викладанні *фінансів*. Зародження *Київської наукової школи* сприяли зміні в статуті університету.

3) Кінець XIX століття.

Активізація української фінансової думки.

60-90 роки XIX століття.

Вирішення економічних і фінансових проблем, пов'язаних зі звільненням селян. Відновлення автономії професорської корпорації в 1863 році. Фінансова наука відокремилась в *самостійну науку в Харківському університеті*.

4) Кінець XIX – початок XX століття.

Початок індустріалізації і посилення дії марксизму. Відновлення автономії сприяло підвищенню кількості дослідників, публікацій.

1888 – 1902 роки.

Дмитро Піхно економічну науку розмежував на три складові:

- політику,
- державне упорядкування,
- державні фінанси.

Заклав *основу фінансового менеджменту*.

Початок XX століття. В Україні *сформувався новий тип навчального закладу*, було необхідно, щоб економіст володів і теорією і практикою.

1906 рік - Київські вищі комерційні приватні курси. З 1908р. Київський комерційний інститут (зараз КНЕУ ім. В. Гетьмана).

5) Початок XXI століття ставить нові пріоритети у розвитку фінансової науки в Україні.

Сьогодні українська фінансова наука розвивається досить бурхливими темпами вшир, зростає кількість дослідників і наукових досліджень.

Розширюється спектр наукових робіт макрофінансового рівня, корпоративних фінансів, страхування і фінансового ринку. Значно активізувалися дослідження в галузі ризик-менеджменту, діджиталізації фінансів.

Українські науковці все більше звертаються до праць представників західної фінансової думки, до багатой скарбниці, яку залишили нам вітчизняні вчені минулої доби, їх величезної теоретичної спадщини.

Представники української фінансової науки: А. Андрущенко, О. Барановський, В. Базилевич, М. Білик, А. Даниленко, В. Вишневецький, О.

Гаманкова, А. Крисоватий, М. Крупка, І. Луніна, І. Лютий, С. Львовчкін, В. Мельник, П. Мельник, С. Онишко, В. Опарін, Д. Полозенко, А. Соколовська, Л. Тарангул, О. Чернявський, С. Юрій, П. Юхименко.

Не зважаючи на наявність окремих особистостей і наукових досягнень, **українська фінансова наука ще перебуває на стадії свого відродження**, яке триває вже 30 років, а її розвиток відбувається переважно вшир. Нові наукові знання поки що не дають змоги зробити якісний ривок углиб.

Разом з тим у сучасних умовах, коли водночас з **ускладненням завдань вітчизняної економіки прискорюються світові глобалізаційні процеси**, у тому числі й фінансові, українська фінансова думка має здійснити цей ривок, забезпечити структурні та інституційні перетворення у фінансовій сфері, які відповідатимуть новітнім господарським вимогам та викликам геофінансового середовища.

4. Утвердження самобутності і світове визнання фінансової думки України

Хоча фінансова наука в Україні сформувалася пізніше від інших економічних наук (становлення її доктрини, генеза припадають на початок ХІХ ст., а період розквіту – на його кінець і початок ХХ ст.), вже в ХІХ – на початку ХХ ст. вона мала яскравих представників, розробки яких сприяли її **світовому визнанню**. Окремі їхні здобутки не втратили своєї актуальності й донині.

Розвитку української фінансової науки часів Російської імперії в ХІХ – на початку ХХ ст. у контексті поступу світової фінансової думки сприяли:

- 1) економічні перетворення, коли, за словами фундатора київської наукової школи професора М. Бунге, «господарський побут почав звільнятися від старого патріархального порядку й господарські питання набули суспільного значення»;
- 2) практика досить тривалих стажувань українських студентів і науковців на Заході, зокрема в Німеччині, Англії, Франції, Швейцарії;
- 3) своєчасні переклади праць найвідоміших західних учених-економістів.

Як результат, **наукові й навчально-методичні праці** представників вітчизняної фінансової науки **не поступалися** роботам провідних **європейських** науковців, адже ґрунтувалися на їх глибокому дослідженні й узагальненні. Разом із тим праці українських учених **не були простим копіюванням** здобутків західноєвропейських і американських економістів: на основі досягнень світової фінансової думки вони **зробили власний**, і досить вагомий, **внесок у розвиток фінансової теорії**.

М. Туган-Барановський вважав, що *фінансова наука своїм існуванням зобов'язана практичному пізнавальному процесу економіки та фінансів*. На основі критичного перегляду теорії ринків і криз дав *власне бачення капіталістичного циклу*. Його *теорія криз* - найоригінальніше досягнення української фінансової науки XIX ст. Учений комплексно розглядає причини економічних криз за капіталізму і робить неперевершений у світовій економічній думці висновок, що кризи виникають на основі всієї сукупності явищ суспільного життя, **вперше** звертає увагу на те, що розвиток виробництва обмежений продуктивними силами суспільства, а не обсягами споживання виробленого продукту. А *обґрунтування* як головної причини циклічних коливань **диспропорції між рухом вкладів та інвестицій** на десятиліття випереджало ключову ідею кейнсіанської теорії ефективного попиту. Саме він *першим* висловив ідею, котра суперечила концепції неокласиків, що **причиною криз є недосконалість ринкового механізму**, яка призводить до порушення пропорційності. Попередити її можна тільки через регулювання інвестицій. Він вважав, що *причини* промислових криз слід пояснювати **недоліками національного виробництва**, а не лише порушеннями у сфері розподілу, обміну та споживання національного доходу, як це робили представники різних політекономічних шкіл. Розподіл – це соціальний феномен, що передбачає спільні дії численних соціальних груп. У праці про промислові кризи в Англії, що принесла вченому **світову славу**, довів існування всіх ознак капіталістичної економіки в Росії. До речі, жодна з висловлених ним ідей досі не втратила актуальності, особливо помічена **«тенденція до необмеженого розширення виробництва як засобу нагромадження капіталу»**. Цією теорією та викладеною теорією ринків М. Туган-Барановський утверджував **самобутність української фінансової наукової школи**.

Оригінальним і самобутнім є підхід до аналізу фінансів розробника проблем управління виробництвом та його фінансовими ресурсами, українського професора Д. Піхна. Він *першим у вітчизняній економічній літературі* вказав на органічний взаємозв'язок у фінансовій системі її структурних ланок, зокрема публічних фінансів та інших сфер фінансових відносин, основу якого становлять **«солідарні відносини»**. На його думку, їх сукупність являє собою фундамент розвитку всього народного господарства.

Внесок Є. Слуцького у світову скарбницю фінансової науки включає теоретичний розвиток **концепції корисності**; запровадження поняття **рівноважного стану бюджету споживача та визначення критеріїв його стійкості**; наукове обґрунтування та **виокремлення двох видів благ**: насичувальних (гранична корисність яких знижується зі збільшенням їх кількості) та ненасичувальних (гранична корисність яких за тих самих умов

зростає); теоретичне дослідження з **використанням математичного аналізу стабільності бюджету споживача; розмежування нормального й анормального бюджетів; аналіз поведінки функції корисності при змінах у індивідуальному попиті як функції доходу (ефект доходу) та при змінах попиту як функції ціни, коли її зміна на певне благо зумовлює подвійний ефект (у т. ч. ефект, що надалі дістав назву ефекту заміщення); нове формулювання найважливішої умови рівноваги (рівності граничних норм заміщення співвідношенню цін відповідних благ); математичне трактування компліментарності товарів** тощо. Науковий доробок Є. Слуцького став вершиною розвитку в українській фінансовій науці ліберального напрямку, представленого наприкінці XIX ст. блискучою плеядою вчених-економістів школи М. Бунге. Його ідеї й сьогодні широко використовуються на Заході, однак, на жаль, практично випали з контексту розвитку фінансової науки України.

М. Соболев **уперше** у вітчизняній і зарубіжній літературі системно виклав **економічну теорію кооперації**. На відміну від попередників, які розглядали переважно питання історії, розкривали окремі практичні питання кооперації, М. Соболев здійснив **комплексний аналіз** важливих господарських і фінансових проблем у сфері кооперації, таких як **праця й капітал у кооперації, побудова цін, фінансове господарство кооперації, формування та розподіл доходів, використання фінансів** як ефективного важеля економічного розвитку тощо.

Праці українських учених-фінансистів XIX – початку XX ст. відзначаються **самобутністю щодо формулювання дефініцій** у фінансовій науці. Просторовість викладу й деталізація є літературним стилем більшості з них. Завдяки фундаментальності досліджень та самобутності викладення сутності наукових категорій і понять окремі з них набагато **випереджали світову фінансову думку**. І. Кауфман **першим** аналізував категорії, які стали домінуючими в маржиналістській теорії, а саме: корисність, цінність, мінову цінність, цінність споживання, міноспроможність і ціну. Обґрунтовуючи купівельну спроможність грошей, І. Кауфман підкреслив, що їх **збільшення зумовлене потребами виробництва** (підприємливістю), та запропонував із урахуванням досвіду Англії **підтримувати стійкий темп зростання пропозиції грошей на рівні 3–5 % на рік** (ще до М. Фрідмана). А праця «Кредит, банки і грошовий обіг», де він **уперше порушив проблему людського капіталу**, досі є актуальною.

М. Цитович був одним із фундаторів **теорії місцевих фінансів**. Його оригінальні ідеї, викладені у відомій праці «Місцеві видатки Пруссії у зв'язку з

теорією місцевих видатків», рецензентом якої був знаний український економіст М. Яснопольський, увійшли у світову наукову скарбницю.

Піонерність у світовій фінансовій думці **комплексного аналізу** правової й економічної природи **акціонерного товариства** та його фінансового господарства належить І. Тарасову. Його роздуми щодо вартісних відносин акціонерного капіталу виглядають цілком сучасними. **Акції та облигації не є реальним капіталом**, а лише титулом власності, що **приносить дохід** власникам фіктивного капіталу, який здійснює свій кругообіг незалежно від руху реального виробничого капіталу. Фіктивний капітал значно більший від реального. Таке відхилення, на думку автора, передусім пояснюється тим, що в період сприятливої економічної кон'юнктури курс акцій значно вищий від їхньої номінальної вартості, а також тенденцією до зниження середньої норми позичкового процента.

До визнаних на європейському рівні представників української фінансової науки слід віднести професора Й. Кулішера, який став одним із основоположників економічної історії (**економічної думки**). Він вважав, що прогрес фабричної промисловості може й повинен сприяти поліпшенню **соціального становища робітничого класу**, був прихильником **принципу господарської свободи**, створення умов для якої має взяти на себе держава. Таке розуміння **ролі держави в економіці** наближається до точки зору, що була сформована пізніше теоретиком неолібералізму В. Ойкеном (1891–1950) та згодом покладена в основу концепції соціального ринкового господарства.

5. Маловідомі здобутки української фінансової думки

Недостатню ефективність сучасних фінансової й банківської систем України, державної фіскальної політики великою мірою можна пояснити ігноруванням наукової спадщини наших попередників. Зокрема, представники *Київської наукової школи фінансів* дійшли висновку, що **банківська система**, яка ґрунтується на принципі єдності каси та має єдину платіжно-розрахункову систему, **здатна сама створювати для себе позичковий фонд**. Якби українські банки пам'ятали про це, економічна система держави була б забезпечена кредитами належним чином.

Не втратили актуальності й викладені **принципи організації платіжно-розрахункової системи країни**: велике територіальне охоплення; наявність центру цього «найширшого поля»; єдність каси, що впливає з перших двох принципів. Основна мета **створення такої єдиної банківської платіжно-розрахункової системи країни** – об'єднання всіх грошових запасів народного господарства в одному центрі, перетворення всіх грошей на платіжні засоби та

можливість отримання достатньої кількості позичкового капіталу. До речі, ці ідеї були використані при формуванні єдиної банківської системи Німеччини в останній третині XIX ст. Реалізація саме цих принципів дала змогу О. Бісмарку віднайти кошти для економічного піднесення та індустріалізації країни. На жаль, в Україні ці принципи організації ефективної банківської системи досі ігноруються.

Саме представники української наукової школи фінансів одними з перших у фінансовій науці сформулювали *економічний закон*, назвавши його **економічною теоремою**: будь-яке підвищення продуктивності капіталу передбачає збільшення вільних коштів, які йдуть на споживання. Ігнорування цього закону є однією з причин нинішніх болісних фінансових потрясінь в Україні.

М. Цитович за свого життя не зажив світової слави, проте його праця «Огляд учень про підприємницький прибуток» (1889), якби вона була перекладена на європейські мови, могла б її принести вітчизняному вченому: вона стала **найбільш цитованою** та активно досліджується й нині сучасними вченими-економістами. Проблеми, що перебували в центрі уваги вченого, випереджали час, а висловлені ним ідеї були піонерними у світовій економічній і фінансовій науці.

У Росії Й. Кулішера вважають ученим зі **світовим іменем**, яким може пишатися вітчизняна наука. Водночас в Україні мало хто знає, що наш співвітчизник першим обґрунтував існуючу систему країн, у якій **менш розвинені території відіграють роль аграрно-сировинної периферії**, а більш розвинені – **центру, що історично переміщується**. В одне ціле цю систему пов'язує функціонування банківського капіталу, який має міжнародний характер.

6. Ідеологізація у радянський період і сучасні аспекти науки

Особливостями **сучасної фінансової науки** є **відсутність ідеологічного тиску**. Сучасні наукові дослідження базуються не на ідеологічних засадах політичних партій, а на основі глибокого аналізу теоретичних положень, статистичної інформації, практичних даних.

Характерною рисою сучасної фінансової науки є **плюралізм** поглядів, дискусія, постійний прагматизм досліджень з позицій суспільних інтересів.

М. Туган-Барановський одним із перших українських економістів-фінансистів здобув **світове визнання**, але в радянські часи безпідставно критикувався.

Сучасна фінансова наука, маючи міцну теоретичну базу, вирішує дуже складні питання суспільного життя. Розширилась сфера досліджень, ускладнилися завдання науки. **Сучасні науковці** основну увагу приділяють розв'язанню проблем, пов'язаних із пошуком додаткових джерел доходів, які можна спрямувати на подолання бідності, безробіття, зростання обсягів та якості суспільних благ.

Посилнюються **морально-етичні аспекти фінансової науки**, які набувають глибшого змісту. Одночасно фінансова наука стає проміжним і дуже важливим **інструментом впливу на економіку і політику**, на співвідношення між центром, регіонами і місцевим самоврядуванням.

Досить складним і важливим **завданням сучасної фінансової науки** є напрацювання дефініцій і понять, які б відповідали рівню розвитку фінансів, особливостям їхнього функціонування в умовах глобалізації.

Основні теоретичні напрями сучасної фінансової науки сконцентровані на дослідженні проблем сучасного стану і розвитку соціально-економічних процесів, зокрема на:

- 1) **теорії суспільного добробуту**, основний зміст якої полягає у тому, що будь-які зміни у фінансовій сфері мають сенс лише тоді, коли добробут окремих соціальних груп покращується без погіршення інших (засновник — В. Парето);
- 2) **теорії суспільного вибору в умовах демократичного середовища** (засновник — Дж. Б'юкенен);
- 3) **теорії фіскального обміну «податки-блага»** (засновники: К. Віксель, Е. Ліндаль, Дж. Б'юкенен).

У центрі **фінансової науки XXI ст.** перебувають не тільки проблеми глобальні й макрорівневі, а й вивчаються фінансові проблеми, пов'язані з поведінкою окремих громадян, соціальних і політичних груп, партій при прийнятті рішень щодо параметрів державних доходів і видатків.

Сучасна парадигма західної фінансової науки, як зазначає В. Андрущенко, характеризується такими **ознаками**:

- 1) за способом дослідження — методологічним індивідуалізмом, що передбачає аналіз фінансових явищ через призму поглядів, поведінки, інтересів індивідумів;
- 2) за розумінням природи фінансів — інтерпретацією державних фінансів як грошової субстанції, двоєдиної у своїй схожості й відмінності щодо інших грошових форм;

- 3) за соціальною спрямованістю — відмовою від старомодних уявлень про фіскальну експлуатацію народних мас державою;
- 4) за етикою наукової полеміки — визнанням суперечливості й багатоваріантності наукового пізнання дійсності, толерантним ставленням до протилежних поглядів.

На особливості сучасної фінансової науки впливають регіональні, національні та глобальні проблеми.

Найскладнішими глобальними проблемами, що потребують посилення фінансових наукових розробок, є поляризація у рівнях розвитку між багатими і бідними державами, боротьба з бідністю, стихійними лихами, старіння населення у багатих, економічно розвинених країнах, швидкі темпи зростання населення у бідних країнах, екологічні проблеми (забруднення навколишнього природного середовища, глобальне потепління тощо), урбанізація.

Лекція 9-10.

Тема 5 : Розвиток фінансової думки України в сучасний період

1. Проблеми міжбюджетних відносин. Децентралізація в Україні
2. Функціонування фінансового механізму ринкової економіки в контексті системи пенсійного забезпечення.
3. Проблеми макрофінансової стабілізації й економічного зростання на основі інноваційного розвитку.
4. Роль фінансових технологій і діджиталізації фінансів в Україні.
5. Фінансова інфраструктура: сутність та значення.
6. Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України.
7. Бюджетна і податкова політики України.
8. Фінанси підприємств та корпоративні фінанси.
9. Розвиток страхування в Україні.
10. Кредит крізь призму сучасних фінансів.

1. Проблеми міжбюджетних відносин. Децентралізація в Україні

Міжбюджетні відносини є важливим чинником вирівнювання розвитку адміністративних територій, забезпечення однакових умов доступу громадян до суспільних послуг незалежно від місцезнаходження. У Бюджетному кодексі України міжбюджетні відносини тлумачаться саме як «відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України».

Механізм міжбюджетних відносин є певною системою принципів, інструментів та методів управління господарськими зв'язками, в які вступають суб'єкти цих відносин.

До структури такої системи входять *три блоки*:

- принципи управління, які визначають певну ідеологію підходу до міжбюджетних відносин. Розрізняють: централізм та повну фіскальну децентралізацію. У реальному житті ці принципи частіше застосовують у комбінованому вигляді окремих елементів першого та другого підходів;
- сукупність конкретних методів та інструментів регулювання. До цього блоку належать власні дохідні джерела, регульовані доходи, нормативи відрахувань від регульованих доходів, закріплені доходи, бюджетні позички, дотації, субвенції, субсидії, взаєморозрахунки, перерахування до Державного бюджету України, передача коштів з Державного бюджету України обласним і районним бюджетам для розподілу їх між територіальними громадами тощо;
- інституційно-правові структури: правові норми, правила й угоди, які регламентують порядок здійснення міжбюджетного співробітництва.

Принципи управління є однією з актуальних *проблем*, над розв'язанням якої працюють уряди кожної держави. Під *фіскальною децентралізацією* розуміють ефективне поєднання відповідальності за рішення щодо кількості та різноманітності забезпечуваних рівнями виконавчої влади товарів і послуг, що надають громадянам певних територій.

Основні принципи децентралізованої моделі:

- невторчання держави в бюджетний процес муніципалітетів і регіонів; – чітке законодавче розмежування видаткових повноважень між різними рівнями управління;
- дотримання інтересів членів територіальних громад та їхніх об'єднань з урахуванням цілей уряду;
- цілеспрямований розвиток фінансової незалежності місцевого самоврядування;
- здійснення розподілу дохідних джерел на підставі бюджетних угод; – незалежність від форми державного устрою.

Бюджетна система України недостатньо відповідала потребам регіонального розвитку:

- надмірна централізація фінансових потоків призводила до того, що органи місцевого самоврядування не мали можливості проводити у межах своєї компетенції належну політику;
- недостатність власної дохідної бази породжувала залежність від вказівок центральних органів влади;
- неможливість проведення власної політики з метою задоволення місцевих інтересів спричиняло зниження авторитету органів місцевого самоврядування, що ставило під сумнів перспективи розвитку демократичних відносин на місцевому рівні і в масштабах всієї країни.

Виникла нагальна потреба у реформуванні бюджетної системи з метою посилення самостійності місцевих бюджетів.

Основні напрями реформування міжбюджетних відносин в Україні:

- формування децентралізованої моделі організації міжбюджетних відносин, що ґрунтується на принципах закріплення в законодавчому порядку розподілу дохідних джерел для виконання видаткової частини бюджету, розширення прав місцевих органів влади при формуванні власних бюджетів, розвитку фінансової автономії місцевого самоврядування;
- розширення ресурсної бази регіонів завдяки закріпленню за місцевими бюджетами коштів, достатніх для виконання власних і делегованих повноважень органами місцевої влади, зростання ролі місцевих податків і зборів у соціально-економічному розвитку регіонів;
- організація ефективного казначейського обслуговування місцевих бюджетів і контролю за використанням місцевими органами влади фінансових ресурсів, що надаються у вигляді трансфертів;
- оптимізація правових відносин між державним бюджетом та обласними бюджетами, бюджетом АР Крим, бюджетами міст Києва та Севастополя; між обласним і бюджетами міст обласного значення та районів; районним і бюджетами міст районного значення, сіл та селищ;
- чіткий розподіл відповідальності за видатками між органами державної та місцевої влади.

Курс на децентралізацію державної влади і демократизацію суспільного життя об'єктивно передбачає подальше **реформування міжбюджетних відносин**, перерозподіл фінансових джерел та ресурсів між бюджетами різного рівня, вдосконалення фінансових інструментів та методів бюджетного регулювання. Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення, зумовлені здійсненням в Україні бюджетної реформи, міжбюджетні відносини залишаються напруженою ланкою в бюджетному процесі. Потребує вдосконалення система бюджетного регулювання, лишається недостатньою власна дохідна база місцевих бюджетів, необхідно поліпшувати законодавче забезпечення розмежування функцій та завдань центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо здійснення бюджетних видатків.

Окрім місцевих податків і зборів, до **місцевих бюджетів** надходять фінанси, які сплачуються від загальнодержавних податків, бюджетні трансфертні платежі, кредити, добровільні пожертвування тощо. Проте, місцеві органи ще залежать від державного бюджету. Даному явищу є об'єктивні і суб'єктивні фактори. До об'єктивних факторів належать: спад економічного розвитку, падіння темпів виробництва, війна, політична нестабільність, інфляція; до суб'єктивних: криза управління Кабінету Міністрів України, недосконала нормативно-законодавча база, тіньова економіка, неурегульований фінансовий механізм, криза банківської системи тощо.

Кінцевим результатом децентралізації має стати створення нової системи місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, в основі якої повинна бути інституційна симетрія, що передбачає поєднання та взаємозв'язок економічних

суб'єктів, які користуються суспільними благами, сплачують податки (несуть тягар витрат), і тих, хто приймає самостійно рішення про її надання (місцеві органи влади).

2. Функціонування фінансового механізму ринкової економіки в контексті системи пенсійного забезпечення

Фінансовий механізм - це сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних державних структур, господарських суб'єктів і населення. Складовими частинами його є фінансове планування й прогнозування, фінансові показники, нормативи, ліміти й резерви, стимули й санкції, а також система управління фінансами.

Під фінансовим механізмом розуміють або функціонування самих фінансів, або сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток.

За допомогою фінансового механізму здійснюється широкомасштабний розподіл і перерозподіл створюваного в державі валового ВВП відповідно до основних положень фінансової політики. На стадії фінансового планування й прогнозування визначаються фінансові можливості держави щодо фінансового забезпечення розвитку її економіки й соціальної сфери.

Важливими елементами фінансового механізму є фінансові нормативи, ліміти й резерви. **Нормативи** характеризують повний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів. **Ліміти** є певними обмеженнями на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина. **Резерви** мають нейтралізувати вплив непередбачуваних факторів, що можуть виникнути в майбутньому.

Фінансовий механізм спрацьовує ефективно, якщо функціонують усі його складові. Застосовуючи їх, держава може спрямовувати економічний і соціальний розвиток на своїй території відповідно до потреб громадян. Цього досягають завдяки створенню фондів фінансових ресурсів.

Фінансовий механізм – досить складна система, керувати якою надзвичайно важко, і це дуже дійовий механізм, який дає змогу розв'язати практично всі проблеми, але враховуючи, що роль фінансів у розподільних відносинах вторинна і основне регулювання здійснюється у сфері виробництва.

Здійснення ефективної політики соціального захисту населення вимагає створення відповідного **фінансового механізму пенсійного забезпечення**, здатного забезпечити соціальну безпеку громадян.

Фінансовий механізм у сфері пенсійного забезпечення **передбачає** управління фінансовими ресурсами, призначеними для матеріального забезпечення громадян при виникненні страхового випадку (пенсійного віку, інвалідності чи втраті годувальника). У фінансовому механізмі відбувається певна матеріалізація фінансових відносин, які утворюються між фінансовими

інститутами з приводу руху грошових коштів, їх акумуляції в фонди фінансових ресурсів та використання на соціальний захист.

Особливість фінансового механізму пенсійного забезпечення проявляється у тому, що система пенсійного забезпечення є системою грошових відносин і опосередковує процеси руху грошових потоків, які перетворюються з часом на державні і приватні фінансові ресурси та використовуються для пенсійного забезпечення у результаті дії спеціальних фінансових методів. **Метою фінансового механізму** є забезпечення пенсійної системи необхідними для її функціонування фінансовими ресурсами та ефективно їх використання.

Шляхом проведення податкової політики і використовуючи її інструменти, **держава**, в особі Пенсійного фонду України, збирає, розподіляє та використовує грошові кошти для надання матеріального забезпечення та соціальних послуг у системі пенсійного забезпечення, виконуючи таким чином **соціальну функцію**. Мобілізація та розподіл цих коштів здійснюється за допомогою обов'язкових страхових платежів, розмір яких визначається згідно з законодавством, та добровільних внесків, тобто важелів формування централізованого фонду грошових ресурсів, яким є Пенсійний фонд України, а також за допомогою інструменту розподілу цього фонду – виплати пенсій.

Формування системи пенсійного забезпечення залежить від величини доходів економічно активного населення працюючих, як основного джерела фінансових ресурсів пенсійної системи. **Рівень пенсійного забезпечення** залежить від економічного стану в державі. Враховуючи це, сьогодні неможливо підтримувати достатній рівень забезпечення всім пенсіонерам. Саме з цих причин і постає питання розвитку додаткового пенсійного забезпечення.

Фінансовий механізм пенсійного забезпечення має формуватися з врахуванням: рівня життя в країні; демографічної ситуації; структури інвестиційної складової пенсійної системи держави; перспектив формування довгострокових фінансових ресурсів країни; розмірів пенсій; страхових тарифів; співвідношення працюючих та пенсіонерів; віку виходу на пенсію; тенденцій зміни співвідношення працюючих до отримувачів пенсії; наявності і якості інвестиційних проектів; стану державних і недержавних пенсійних фондів; законодавчих державних гарантій; тенденцій у зміні пропорцій між солідарним, накопичувальним та добровільним страхуванням.

Основним мотивом для участі фізичних і юридичних осіб у **недержавних пенсійних фондах** є бажання заощаджувати кошти, тобто ці особи мають надлишок певних коштів, а відсотки за банківськими депозитами їх не влаштовують. Фізичні та юридичні особи прагнуть збільшити нагромадженні кошти, а для цього виникає потреба внесків до недержавного пенсійного фонду і збільшення цих коштів за рахунок інвестиційної діяльності.

3. Проблеми макрофінансової стабілізації й економічного зростання на основі інноваційного розвитку.

Фундатором *«інноваційної теорії підприємництва»* є Й. Шумпетер, який вважав модель інноваційного розвитку внутрішньо детермінованим процесом, що виявляє здатність до творчої руйнації: “робити не так і не те, що роблять інші”.

У межах *неокласичної теорії інноваційного підприємства* А. Маршал та В. Лазонік досліджували зміну витрат на науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки залежно від етапу розроблення та виробництва інноваційної продукції. Ідея *теорії максимізації вартості фірми* Ф. Модільяні полягає у можливості нарощувати ринкову вартість підприємства за рахунок створення інновацій. М. Хаммер і А. Бернштейн розглядають сукупність бізнес-процесів як основу процесуальної *теорії інноваційного підприємства*. Г. Менш звертав увагу на зв'язок інноваційного розвитку зі стадіями розвитку економіки, відзначав, що *інноваційний розвиток* починається *після* стадії *депресії*.

Зміцнення економічного потенціалу держави, забезпечення потреб майбутніх поколінь, соціально-економічний розвиток є головними завданнями уряду всіх країн. Формування *зростаючої економіки*, яка здатна задовольнити потреби та розв'язувати соціально-економічні проблеми як всередині країни, так і на міжнародному рівні, безперечно, є пріоритетним в Україні. Проте існують *перешкоди*, породжені обмеженістю ресурсів та обсягів виробництва, наслідками економічної кризи та значним занепадом виробничої сфери.

Питання використання бюджетних видатків з метою зміцнення та розквіту національної економіки завжди було актуальним як для світових країн-лідерів так і для всіх інших держав. Фінансування *пріоритетних галузей* економіки характеризується, на жаль, невисокою ефективністю вкладених бюджетних коштів. Тому особливу увагу в процесі досягнення *економічного розвитку* країни слід звернути на *стан пріоритетних галузей* народного господарства, процвітання яких спроможне забезпечити поступальний розвиток економіки та дає країні конкурентні переваги, дозволяє відновити та модернізувати виробництво.

Пріоритетна галузь має першочергове значення для національної економіки країни як у поточному, так і у довгостроковому періоді, є головним інвестором в передові технології і формує технологічну парадигму суспільства, має первинне значення для досягнення поточних і перспективних цілей соціально-економічного і науково-технічного розвитку.

Процес визначення пріоритетних галузей відбувається на основі моделі економічного розвитку країни. Так, для ресурсо-орієнтованої моделі економічного розвитку пріоритетними є видобувні та галузі первинної переробки, для експортно-орієнтованої – галузі, підприємства яких конкурентоспроможні на зовнішніх ринках, для імпортозаміщення – галузі, підприємства яких виробляють продукцію аналогічну тій, що імпортується, для

інноваційно-орієнтованої – галузі, що використовують інноваційні технології або виробляють інноваційну продукцію.

Визначення пріоритетів дозволяє знайти ефективний спосіб концентрації обмежених фінансових ресурсів на стратегічно важливих напрямках, розвиток яких *сприятиме* прискоренню темпів економічного потенціалу та соціальному зростанню.

Основні напрями розвитку економіки визначаються Кабінетом Міністрів України, Академією наук України із залученням зарубіжних та вітчизняних фахівців та науково-дослідних установ. Відповідно до Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» пріоритетними галузями економіки є галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, які реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення нових робочих місць.

Критеріями вибору пріоритетних галузей є перспективи попиту на внутрішньому ринку, зниження ресурсомісткості виробництва, експортний потенціал галузі, мінімізація залежності від імпорту, швидка віддача, сприяння соціально-економічному розвитку держави, сприятливий побічний ефект. Розвиток пріоритетних галузей має забезпечити досягнення *макрофінансової стабільності* в державі.

4. Роль фінансових технологій і діджиталізації фінансів в Україні.

Фінансові технології або *фінтех* (англ. «financial technology», «FinTech») являють собою порівняно нову галузь у світі. Зростання популярності фінтеху почалося у 2008 році, коли світова фінансова криза та її наслідки змусили фінансові компанії скорочувати витрати. Почали з'являтися стартапи і нові бізнесмоделі, здатні задовольнити клієнтів. **Особливість фінтеху** полягає в тому, що ці технології практично не можуть функціонувати без цифрових технологій. **Цифрові технології**, будучи ядром надання фінансових послуг, стимулюють проникнення інновацій у фінансовий сектор.

Фінансові технології являють собою синтез цифрових технологій та інновацій у фінансовій сфері, що використовуються для надання, розширення і розповсюдження фінансових послуг технологічними компаніями. Фінтех розглядають як **екосистему**, яка поєднує всіх учасників фінансового ринку: фінтех-стартапи, регуляторів, банки, міжнародні платіжні системи, асоціації банкірів та фінансистів, інкубаторів, акселераторів, постачальників. *Фінтех* являє собою складну систему, що об'єднує сектори нових технологій і фінансових послуг, стартапи та відповідну інфраструктуру.

Основні фактори, які сприяли бурхливому розвитку фінтеху:

1. Світова економічна криза 2008 р. та її наслідки. У цей період населення стало втрачати довіру до традиційних банківських фінансових продуктів та інструментів.
2. Зростання в усьому світі процесів цифровізації, що охопили практично всі сфери людського життя, включаючи і фінансовий сектор. Цифровізація підвищує задоволеність споживачів фінансових послуг; розширює можливості управління капіталом економічного суб'єкта; скорочує витрати всіх учасників фінансового ринку; прискорює фінансові операції; збільшує територіальне покриття фінансовими послугами; підвищує прозорість відносин на фінансовому ринку. Розвиток технологій обробки інформації визначило розвиток таких *сегментів фінтех*, як блокчейн, P2P кредитування, онлайн-скоринг, алгоритмічна торгівля та ін.
3. Активне поширення мережі Інтернет (розширюється географія і зростає швидкість його роботи), що дає можливість людині перебувати в кіберпросторі цілодобово. Сприяє цьому процесу й прискорений розвиток ринку мобільних пристроїв.
4. Поширення швидкими темпами соціальних мереж та месенджерів. Зростання популярності соціальних мереж сприяло появі принципово нових видів фінансових послуг, заснованих на обміні інформацією між користувачами (краудфандинг, P2P перекази і фінансування, соціальні трейдинги та ін).
5. Прагнення до інновацій, підвищені вимоги до зручності користування послугами, якості та швидкості отримання інформації, властиві самому численному у світовій історії поколінню миллениалів (народилися у період з 1980 р. до початку 2000-х рр.). Це покоління вже залежить від автоматизованих, більш швидких і ефективних технологій і послуг. У результаті, попит на системи цифрових платежів буде рости швидкими темпами.
6. Успіх технологічних компаній в інших секторах економіки (ритейл, індустрія розваг та ін). Поява успішних компаній, які значною мірою змінили свої ринки і запропонували більш конкурентні продукти і послуги, викликала інтерес підприємців, в тому числі, і до фінансового сектору.
7. Зростання обсягу електронної торгівлі стимулює зростання обсягу послуг в сегменті платежів і переказів, а також в сегменті фінансування. Збільшення оборотів онлайн-торгівлі є драйвером розвитку платіжних сервісів (включаючи електронні гаманці, внутрішні платежі з використанням додатків і миттєві платежі), а також послуг в сфері кредитування покупців.

Фінтех відкриває величезні можливості для всіх суб'єктів фінансової сфери, забезпечує клієнтам зниження витрат, платежі в реальному часі, більш широкий вибір послуг та більшу зручність. Фінтех може сприяти розширенню доступу до фінансування для фізичних осіб, малих та середніх підприємств, недостатньо охоплених фінансовими послугами. Позитивний вплив фінансових технологій для всіх його суб'єктів призводить до конкуренції на ньому, консолідації інформаційних технологій фінансовими організаціями для диверсифікації свого

бізнесу, зменшення інформаційної асиметрії та підвищення ефективності ціноутворення, розширення набору фінансових послуг та кола потенційних клієнтів, забезпечення фінансової доступності в країнах з економікою, що розвивається і розвинутою економікою.

Недоліки: недостатній рівень нормативного регулювання внаслідок використання фінтех компаніями відмінних від традиційних установ бізнес-моделей; спонтанність прийняття рішення споживачами онлайн-послуг; обмеженість доступу з огляду на певний рівень вмінь та наявності гаджетів у користувачів для здійснення онлайн-операцій. Розвиток цифрових технологій сприяє появі певних потенційних *ризиків*, які впливають на ефективність функціонування фінансової системи: ринковий ризик, що передбачає негативні наслідки від істотної зміни ринкової кон'юнктури; кіберризик, що виникає внаслідок специфіки середовища фінансових технологій; технологічний ризик, що передбачає порушення безперебійності надання послуг внаслідок збоїв чи помилок у діяльності сервісу; юридичні ризики, які стосуються недостатності захисту прав споживачів. Вищезазначені ризики не нові, вони можуть посилюватися внаслідок швидкого зростання фінтех, нових форм взаємозв'язку (хмарні обчислення, послуги з роботи даними тощо), які не охоплені регулюванням. Найсуттєвіший вплив на ефективне функціонування фінтех в умовах цифровізації є ризик кібератак, який зазнають останнім часом фінансові компанії.

Державним органам слід вдосконалювати інституціональну структуру фінтех, моніторити найпрогресивніші глобальні фінансові технології, адаптуватись до міжнародних регуляторних правил та наглядових практик та модернізувати законодавство.

Найбільшою мірою розвиток фінансових технологій модернізує традиційні фінансові послуги та продукти за **трьома основними секторами** згідно класифікації фінтех **Базельським комітетом** із питань банківського нагляду: кредити, депозити, залучення капіталу; розрахунково-касові операції, кліринг; управління інвестиційними процесами.

Фінансова глобалізація стала одним з найважливіших проявів глобальної інтеграції економічних систем і виражається у вільному русі капіталів між країнами, розвитку глобального фінансового ринку, формуванні системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів. Під впливом глобальної інформатизації суспільства трансформується світова фінансова система, форми взаємодії учасників фінансового ринку, стрімко розвиваються нові фінансові послуги.

Переваги використання інформаційно-комп'ютерних технологій: зниження витрат на обіг; прискорення проведення платежів; уніфікація операцій, нейтралізація протиріч, що виникають з різних причин; мінімізація можливих помилок і негативного впливу людського фактору, що досягається за рахунок автоматизації.

Трансформації світової фінансової системи відбуваються під впливом формування новітньої тенденції глобального економічного розвитку – **діджиталізації**, що набирає стрімких обертів у всіх сферах економіки, набуває сьогодні особливого значення.

Зростаючий попит у нових платіжних засобах диктується розвитком електронної комерції в глобальній мережі Інтернет і супроводжується здешевлення процесу обміну і зменшення витраченого на нього часу з одночасним посиленням безпеки трансакцій; комп'ютерізація та інформатизація фінансових ринків ґрунтується на широкому використанні учасниками міжнародних платіжних систем новітніх глобальних баз даних та інтегрованих систем управління операціями. Зі зниженням витрат на збір, зберігання та обробку даних, і значним зростанням обчислювальних потужностей, **діджиталізація** перетворюється на окрему економічну діяльність по всьому світу. Проте темп, на якому розвивається цифрова економіка, значно варіюється від країни до країни.

Фінансові технології, які покликані у сучасних умовах **діджиталізувати фінансовий сектор** і зробити фінансові послуги доступними і зрозумілими для всіх верств населення, розвиваються і **в Україні**. Неповне заповнення ніші фінансового сектору в Україні пояснюється наявністю **перепон** щодо обслуговування банками мешканців віддалених населених пунктів і малих підприємств (через низьку фінансову грамотність або переконання населення).

На початку 2017 р. **фінтех** як один з пріоритетних напрямків у світі з'явився у **Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 р.** Досліджуючи фінтех-ринок в Україні, було опитано сто його учасників і виділено такі пріоритетні напрямки застосування:

- платежі (69% опитаних);
- необанки (63%);
- P2P-кредитування (56%).

До найбільш значущих **технологічних трендів** сьогодення відносяться:

- машинне навчання (може надати допомогу в оптимізації виробничих і бізнес-процесів);
- штучний інтелект (розуміє питання, що сформульовані природною мовою, і знаходить на них відповіді у базі даних, розпізнає обличчя на фотознімках);
- цифрові помічники;
- контекстна торгівля.

Завдяки фінансовим технологіям глобальні **фінансові послуги** у сфері мікрокредитування, мікрозберігання і мікрострахування **стануть корисними** для населення і **допоможуть подолати бідність** у всіх країнах світу.

Фінтех має на меті захист прав споживачів фінансових послуг щодо розкриття інформації про них (в угодах, рекламі тощо).

Перетворення фінансового сектору України на прозору, справедливу і диверсифіковану систему, яка підтримує підприємства всіх розмірів і слугує потребам громадян, **призведе** до наступного:

- підвищиться довіра до банківської системи;

- усунення перепон щодо можливості здійснення фінансових транзакцій;
- стимулювання інвестицій;
- розшириться доступ до фінансів у небанківському фінансовому секторі;
- розшириться застосування електронних фінансів;
- стимулювання здійснення безготівкових розрахунків;
- подолання бідності незахищених верств населення;
- активізується інформаційно-освітня робота з вразливими групами населення;
- збільшиться ВВП і обсяг сплачених податків;
- зменшиться готівкова складова грошової маси в обігу;
- покращиться рівень життя населення.

Говорячи про **Екосистему фінтеху України**, слід вказати, що вона включає такі складові:

- платежі та грошові перекази;
- кредитування;
- Іншуртех;
- управління фінансами;
- технології та інфраструктура платіжних систем;
- блокчейн;
- криптовалюти;
- маркетплейси;
- діджитал та необанки;
- мобільні гаманці;
- Телеком;
- Медіа тощо .

В Україні на початок 2018 р. нараховувалось понад **80 діючих фінтех-компаній**, більше третини з яких працювали у сфері платежів та грошових переказів, майже 84% створених фінтех-компаній пропонують своїм клієнтам продукти та надають послуги, а решта (16%) – знаходяться ще на етапі формування. Яскравим прикладом вітчизняної фінтех-компанії є АТ КБ «ПриватБанк».

Створені в Україні фінтех-компанії орієнтовані на ринок Європи. За кордон Україна експортує інтелектуальні ресурси.

Таким чином, розвиток фінтеху в Україні створюватиме значні інвестиційні можливості для функціонування стартап-середовища, ведення ефективного бізнесу, і у підсумку – зростання ВВП і рівня життя населення.

НБУ виділяє **фінансову інклюзивність** (залучення населення до користування фінансовими продуктами і сервісами) як пріоритетний стратегічний напрямок середньострокової перспективи його розвитку. (Приклади інклюзії в Україні - понад 100 тис. транзакцій по безконтактним банківським картам щоденно відбуваються в метро лише міста Києва, 39% білетів української залізниці реалізується за допомогою сайту, а ще 10% - за

допомогою мобільних додатків, однак, 61% українців не мають фінансових цілей і 37% - банківського рахунку).

Для максимізації залучення населення до фінансової індустрії необхідно:

- проводити заходи щодо підвищення фінансової грамотності українців;
- здійснювати здешевлення кредитування юридичних і фізичних осіб;
- розширювати пропозиції як для нових клієнтів, так і для тих, хто вже користується фінансовим інструментарієм;
- забезпечувати кібербезпеку;
- створювати відповідну якісну інфраструктуру.

Говорячи про інфраструктуру, слід констатувати, що громадяни України, які проживають у віддалених і невеликих населених пунктах, не мають ще, на жаль, фізичного доступу до фінансових послуг через відсутність в їх місцевості банківських установ. Ці питання потребують першочергового вирішення.

Отже, **фінансова інклюзивність** набуває пріоритетного значення в процесі обслуговування клієнтів фінансових установ. А реалізація інклюзивних проєктів в Україні потребує кооперації держави з бізнесом.

5. Фінансова інфраструктура: сутність та значення

Фінансова інфраструктура це особлива субстанція. Вона тісно пов'язана із сутнісним наповненням фінансів. Але в той же час, це самостійне явище, яке має специфічне призначення. **Фінансова інфраструктура відображає взаємозв'язок і взаємозалежність між економікою та фінансами.**

Фінансовий сектор за предметом діяльності його інституцій є складовою фінансової системи. За спрямуванням діяльності ці інституції, безумовно, є інфраструктурною складовою і економічної (поряд з іншими інфраструктурними галузями), і фінансової інфраструктури. Водночас, фінансова інфраструктура не обмежується інституціями фінансового сектору і розглядається ширше.

Фінансова інфраструктура також тісно пов'язана із **фінансовим ринком**, який є однією з найважливіших складових економіки та фінансів, маючи, як і фінансовий сектор, дуалістичний характер. Він є складовою ринкової економіки (поряд з ринками товарів, послуг, праці тощо) і фінансової системи. Інституції, які відносяться до фінансового сектора економіки, функціонують саме у його сфері. Але до його організаційної структури відносяться також організатори торгівлі, неінституційні посередники (брокерські і дилерські контори), обслуговуючі організації (реєстратори й зберігачі цінних паперів, депозитарії) та інші. Отже, і за своїм змістовим наповненням, і за організаційною будовою, фінансовий ринок є *ширшим* за фінансовий сектор. При цьому всі інституції та організації фінансового ринку входять до фінансової інфраструктури, забезпечуючи переміщення фінансових ресурсів у часі й просторі чи сприяючи цим процесам.

Діяльність інституцій фінансового ринку не завжди спрямована на забезпечення потреб економіки, хоча саме у цьому полягає їх суспільне призначення. Концентруючи у себе певні обсяги фінансових ресурсів, вони можуть спрямовувати їх у реальний сектор економіки, а можуть використовувати їх у власних цілях при здійсненні спекулятивних операцій. Тобто, хоча інституції фінансового ринку за своїм призначенням безпосередньо відносяться до фінансової інфраструктури, окремі їх операції не мають відносно економіки забезпечувального характеру.

Ринок фінансових послуг за своєю суттю найповніше серед розглянутих понять пов'язаний із фінансовою інфраструктурою. **Фінансовою послугою** вважається «операція з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів». Ринки фінансових послуг визначаються як сфера діяльності їх учасників з метою надання та споживання певних видів фінансових послуг (банківських, страхових, інвестиційних, операцій з цінними паперами та інших, що забезпечують обіг фінансових активів).

Ринок фінансових послуг тісно взаємозв'язаний із фінансовим ринком та страхуванням, тобто, фінансові установи, що на ньому працюють - банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії - є надавачами відповідних послуг. Фінансовий ринок є *ширшим* за ринок фінансових послуг, оскільки певна його частина у сегменті ринку цінних паперів функціонує на основі прямих взаємозв'язків двох суб'єктів - емітента та інвестора. По суті до фінансових послуг віднесено тільки посередництво у русі фінансових ресурсів на фінансовому ринку та страхування. Але у тих же сферах страхування і кредитування можливі, наприклад, брокерські послуги. Подібні послуги фінансового характеру законом не розглядаються, але за своїм змістом вони відносяться і до ринку фінансових послуг, і до фінансової інфраструктури.

Слід розрізняти фінансові послуги та послуги у сфері фінансової діяльності. Якщо фінансові послуги за своїм змістом відображають фінансові операції (тобто процеси мобілізації й розміщення ресурсів та їх руху), то послуги у сфері фінансової діяльності з ними не пов'язані, але сприяють їм. Такими послугами є фінансовий консалтинг, аудиторські перевірки, інформаційні та рейтингові послуги, фінансова аналітика тощо. Організації, що надають подібні послуги, за характером діяльності не є фінансовими. Але при цьому вони відіграють надзвичайно важливу роль у функціонуванні фінансової системи і фінансовій діяльності окремих суб'єктів. У сучасному світі рух ресурсів може опосередковуватися багатьма суб'єктами і їх усіх можна розглядати як надавачів фінансових послуг, тобто можуть існувати прямі послуги і свого роду послуги на послуги (наприклад, діяльність страхових і кредитних брокерів). Крім того виникає питання, а хто кому власне надає послугу, наприклад, банк клієнту, приймаючи кошти на депозитний вклад, чи клієнт банку, надаючи йому ресурси? Відповідь на це питання слід шукати у меті функціонування окремих суб'єктів, тобто саме банк створений з метою надання банківських послуг.

Фінансова інфраструктура характеризується як сукупність складових, що забезпечують функціонування фінансової системи та реалізацію на цій основі суспільного призначення фінансів.

Виходячи із сутності та функцій фінансів їх необхідно розглядати як окрему складову економічної інфраструктури. Адже головне суспільне призначення фінансів полягає у створенні, спільно з іншими складовими економічної інфраструктури, належних передумов для відтворювального процесу, який є основою життєдіяльності суспільства. В умовах ринкової економіки суспільне відтворення неможливе без фінансів, які на основі руху грошей опосередковують процеси виробництва, розподілу, обміну й споживання.

Функціонування фінансової інфраструктури засновується на узгодженості трьох передумов:

- на розробці і запровадженні механізмів правового забезпечення (*законодавча база*).
- на формуванні розгалуженої мережі різноманітних установ та інституцій (організаційна фінансова інфраструктура),
- на ефективному використанні відповідного інструментарію, за допомогою якого забезпечується реалізація функцій фінансів (*інструментальне наповнення*).

Законодавча база та інструментальне наповнення складають свого роду оболонку фінансової інфраструктури, а сукупність установ та інституцій - її серцевину, тобто власне саму інфраструктуру.

Законодавча база фінансової інфраструктури являє собою сукупність законів, що регулюють функціонування фінансових інститутів та інституцій. Хоча законодавча база не є безпосередньою складовою фінансової інфраструктури, без неї неможливе формування, розвиток та дієспроможність даного суспільного явища.

Інструментальне наповнення фінансової інфраструктури відображає механізм її функціонування. Воно являє собою сукупність фінансових інструментів, що використовуються суб'єктами організаційної інфраструктури у їх діяльності. Сучасна фінансова теорія та практика характеризуються динамічними змінами, які у першу чергу пов'язані з розвитком фінансового інструментарію - на ринку виграє насамперед той, хто може запропонувати щось нове на будь-які запити.

6. Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України.

Фінансова політика є одним з основних інструментів впливу на соціально-економічний розвиток держави та сприяє забезпеченню раціонального розподілу фінансових ресурсів між галузями економіки і регіонами, концентрації коштів на важливих напрямках економічного розвитку

та створенню ефективної системи управління державними фінансами. Це — визначений урядом напрямок діяльності, що передбачає цілісну сукупність організаційних, правових, інформаційних, інших заходів, спрямованих на ефективне формування фінансових ресурсів держави, їх розподіл, раціональне використання і контроль відповідних фінансових потоків за допомогою використання потенціалу фінансової системи та забезпечення функціонування фінансових механізмів. Вона *синтезує* в собі об'єктивні фінансові та управлінські аспекти, які виникають в процесі побудови і реалізації концепції розвитку фінансової системи держави.

Фінансова політика держави включає стратегію і тактику управління. **Фінансова стратегія** включає довготривалий курс держави щодо розвитку її фінансової системи, державних фінансів (наприклад, впровадження власної грошової одиниці, впровадження програмно-цільового методу формування бюджету, сприяння розвитку фінансового ринку тощо). **Тактика** вирішує завдання окремого етапу розвитку країни і полягає в оперативному перегрупуванні фінансових ресурсів для розв'язання конкретних завдань (наприклад, тимчасові пільги платникам, територіальний перерозподіл фінансових ресурсів **через бюджетну систему тощо**).

Фінансова політика реалізується через фінансове право, фінансову систему і фінансовий механізм. **Фінансове право** — сукупність юридичних норм, що регламентують фінансові відносини на етапах мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів. **Фінансова система** — організована сукупність взаємопов'язаних фінансових інститутів, інструментів, ринку, які функціонують у визначеному правовому полі і забезпечують реалізацію всіх фінансових функцій, необхідних для діяльності держави та ринкової економіки. **Фінансовий механізм** — сукупність правових, економіко-організаційних, фінансових методів, засобів, інструментів та важелів регулювання з метою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення розвитку держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств.

Складові фінансової політики: бюджетна політика, податкова, бюджетно-податкова (фіскальна), грошово-кредитна, валютна, страхова, інвестиційна, інноваційна, амортизаційна.

Спрямування фінансової політики в сучасних умовах розвитку:

- формування і ефективне використання бюджету розвитку, формування “точок зростання інформаційної економіки;
- удосконалення форм, методів взаємовідносин національної економіки із державним бюджетом”;
- створення ефективної системи соціального захисту населення;
- стабільність курсу гривні;
- підвищення ефективності регулювання діяльності банківських установ через облікову ставку НБУ, зменшення відсоткових ставок на кредитні

ресурси, встановлення більш жорстких нормативів регулювання адекватності банківського капіталу, встановлення оптимальної межі іноземного капіталу у банківському секторі України тощо;

- розвиток діяльності структурних складових фінансового ринку, легалізацію тіньових капіталів, зменшення питомої ваги тіньового сектора;
- демонополізацію і створення конкурентного економічного середовища;
- забезпечення вигідного для розвитку національної економіки структури експорту та імпорту;
- створення умов для раціонального використання природних ресурсів, заборона шкідливих технологій.

Проведення виваженої і послідовної **фінансової політики** надасть можливість забезпечити підтримку макроекономічної стабільності, збалансованість та стійкість бюджетної системи, утримання бюджетного дефіциту в економічно безпечних межах, підвищення якості надання соціальних послуг та посилення соціального захисту громадян, що сприятиме соціально-економічному розвитку країни та підвищенню рівня життя і добробуту громадян. Основними завданнями фінансового регулювання є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку та структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Важливою складовою регулювання фінансової сфери є координація діяльності фінансових інститутів і забезпечення транспарентності процесів формування бюджетної та монетарної політики. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки.

7. Бюджетна і податкова політики

Призначення бюджету — забезпечити розподіл і перерозподіл ВВП між галузями економіки, верствами населення й територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян.

Без забезпечення економічного розвитку неможливо розв'язати жодне важливе завдання **бюджетної політики**, яка сприяє розширеному відтворенню фінансових ресурсів як на державному рівні, так і на регіональному.

Бюджет як фінансовий план держави **формується** під впливом бюджетної і податкової політик. Мобілізація коштів до бюджету сприяє виконанню державою своїх функцій (управління суспільством, оборона країни, економічна і соціальна) і зобов'язань. Проблемна мобілізація коштів до бюджету призводить до його **дефіциту**. Ця **проблема** пов'язана з низькою фінансовою й управлінською дисципліною, тінізацією економіки, неефективністю здійснення окремих видів видатків, фактами розкрадання

державних коштів. А такі проблеми, як масове ухиляння від податків, зростання зовнішньої заборгованості, залишаються актуальними.

Активним інструментом реалізації бюджетної політики є *бюджетний механізм* — це сукупність конкретних форм бюджетних відносин, методів мобілізації і витрачання бюджетних коштів. Через *бюджетний механізм* держава регулює економіку, стимулює виробничі і соціальні процеси.

Бюджетні видатки мають спрямовуватися на стабілізацію економіки, створення необхідного ринкового середовища, підтримання пріоритетних і базових галузей економіки, розвиток наукомістких інноваційних технологій, модернізацію інфраструктури тощо, а для цього використання бюджетних коштів має бути максимально ефективним.

Як податкова, так і бюджетна системи критикувалися і критикуватимуться, оскільки в їх основу мають бути закладені механізми подолання значної маси суспільних і особистих суперечностей, досягти оптимальності в розв'язанні яких практично неможливо, так як економіка в кожний окремий період перебуває на різних стадіях свого розвитку, залежно від яких змінюється зміст і бюджетної, і податкової політик.

Державна *податкова політика* - це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави. Вона повинна оптимально поєднувати інтереси держави і платників податків. Французький економіст Леруа Больє сказав про оптимальність податків із погляду платників: «*Найкращий податок — то найменший податок*».

Відповідно до п. 3 Положення «Про Міністерство фінансів України» Міністерство фінансів України забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Основними пріоритетами Міністерства фінансів України у забезпеченні формування та реалізації державної податкової політики є (відповідно до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки):

- підвищення ефективності, стабільності та прогнозованості податкової системи;
- підвищення якості та ефективності податкового адміністрування;
- ефективне акумулювання ресурсів, необхідних для виконання державою своїх функцій;
- забезпечення справедливості та рівності податкової системи її адаптацію до норм та правил Європейського Союзу;
- відсутність негативного впливу для ведення бізнесу та сприяння економічному розвитку;

- розширення бази оподаткування.

Основним документом, що регулює відносини, пов'язані із встановленням, зміною та скасуванням податків і зборів в Україні, визначає вичерпний перелік податків і зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків і зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів і повноваження їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю та інших адміністративних функцій, а також відповідальність за порушення податкового законодавства є Податковий кодекс України.

Правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку визначені Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI.

Основні цілі бюджетної та податкової політики:

- створення сприятливих умов для розвитку наукоємного виробництва,
- стимулювання сталої економічної і соціальної розбудови держави;
- реалізація виваженої боргової політики;
- забезпечення надання послуг для задоволення суспільних потреб з урахуванням наявних державних фінансових ресурсів;
- підвищення соціальних стандартів;
- удосконалення міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територій.

Для досягнення зазначених цілей *необхідно:*

- утримання граничного розміру дефіциту бюджету на рівні не більш як 3% прогнозованого річного обсягу ВВП;
- збереження частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет на рівні, що не перевищує прогнозований на поточний рік.

Утримання обсягу державного боргу доцільно на економічно безпечному рівні з метою забезпечення економічної та фінансової стабільності.

8. Фінанси підприємств та корпоративні фінанси

Фінанси підприємств забезпечують суспільне виробництво, яке створює матеріальні блага та послуги, формує ВВП і НД суспільства, а завдяки оподаткуванню, формує основну частину фінансових ресурсів держави.

Фінанси підприємств — це регульовані в правовому полі за допомогою спеціальних методів, прийомів і інструментів потоки коштів через створювану на мікрорівні систему грошових фондів, які забезпечують

підготовку виробництва, виготовлення і реалізацію продукції, утворення виручки, доходу і прибутку та виробничий і соціальний розвиток.

Функції фінансів підприємств:

- розподіл доходу між учасниками виробничого процесу;
- спрямування виручки на покриття виробничих витрат;
- створення резервного та інших фондів підприємства;
- диверсифікація ризиків підприємницької діяльності;
- забезпечення об'єднанню коштів для створення великих підприємств;
- подрібнення капіталу підприємства серед власників;
- фінансове інформування громадськості для прийняття нею виважених фінансових рішень.

В умовах глобалізації, зростання конкурентної боротьби та кризових явищ трансформуються та ускладнюються проблеми функціонування **корпорацій**, які є найбільш ефективною та прогресивною формою господарювання у XXI столітті. **Корпорації** формують економічну основу розвинутих країн та визначають їх конкурентоспроможність на світовому ринку.

В Україні, відповідно до законодавства, корпорація являє собою таку юридичну особу, учасниками якої є лише підприємства, а їхні права як членів корпорації мають договірну природу, оскільки засадничим для такого об'єднання є договір. **Корпоративним підприємством** варто вважати відповідним чином юридично оформлений та зареєстрований суб'єкт господарювання, капітал якого відокремлений від особистої власності засновників (учасників). Специфіка функціонування забезпечує корпоративним підприємствам низку *переваг*, що обумовлюють їх провідну роль в економіці. **Недоліки:** мають необмежену форму існування, складність реєстрації та високу вартість утворення.

Корпоративні фінанси – результат еволюції фінансової науки та практики, обумовлений системними макроекономічними трансформаціями, змінами у фінансовій поведінці та мисленні, зміною парадигми корпоративного управління. Вони включають *практичні розробки та рекомендації* у сфері управління, фінансового інжинірингу, обліку, аналізу та контролю фінансових ресурсів.

Вітчизняні науковці (Саблук Р. П., Коваленко О. В., Бабіченко В. В.) акцентують увагу на досягненні економічного та позаекономічного ефекту як основної **мети корпоративних фінансів**. В умовах розвитку теорії «поведінкових фінансів» і «емпіричних ефектів», найбільш точно **мету корпоративних фінансів** визначають Тютюкіна О. Б. і Рукшина О. І., що пов'язана з максимізацією вартості корпоративних підприємств. Максимізація вартості корпоративних підприємств передбачає досягнення низки інших завдань:

- підтримка ліквідності й платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності;
- максимізація прибутку з використанням резервів і факторів його збільшення; – досягнення якісного зростання за рахунок посилення ринкових позицій, збереження навколишнього природного середовища, раціональної політики управління витратами;
- оптимізація структури капіталу та його розміщення у активах; – запобігання банкрутству шляхом розробки та реалізації системи антикризового управління; – підвищення рівня капіталізації.

Зміст корпоративних фінансів відображається у економічних відносинах, які стосуються:

- 1) формування фінансових ресурсів, що пов'язане з отриманням грошових коштів, необхідних для забезпечення функціонування корпорації;
- 2) розподілу фінансових ресурсів, що полягає в управлінні рухом грошових коштів шляхом зміни їх пропорцій і структури для найбільш повного та ефективного використання в межах корпорації;
- 3) використання фінансових ресурсів, що передбачає їх спрямування у різноманітні об'єкти з використанням низки фінансових методів (інвестування, фінансування, страхування, оподаткування тощо).

В останні десятиріччя **теорія корпоративних фінансів** зазнала змін, оскільки у 70-80-ті роки ХХ ст. на зміну економічному раціоналізму прийшли концепції **«поведінкових фінансів»** і **«емпіричних ефектів»**, що зосереджуються на ірраціональній поведінці учасників економічних відносин у ситуаціях невизначеності та ризику. Сформульовано *нові принципи фінансового мислення*, до яких, як вважають О. В. Устюжаніна, А. Г. Петров, А. В. Садовнича, С. Г. Євсюков, належать:

- доходи та витрати минулих періодів необхідно аналізувати для оцінки прийнятих рішень, однак оптимізувати можливо лише майбутні доходи й витрати;
- гроші мають вартість, що являє собою функцію часу, на яку здійснюють вплив фактори інфляції, ризику та ліквідності;
- вартість народжується на ринку, оскільки цінність товарів визначається тим, за скільки його можна придбати чи продати;
- ризику мають вартість, адже їх можна набути та уникнути, однак для цього необхідно здійснити певні витрати;
- власність обтяжлива, адже являє собою не тільки потенціал можливостей, а й сукупність зобов'язань та ризиків, пов'язаних з її утриманням;
- бухгалтерський прибуток є умовним, адже бухгалтерські доходи та витрати – результат приведення господарських операцій до певного періоду часу, без урахування упущених можливостей і зміни цін на наявні ресурси;

- альтернативне вимірювання фінансових результатів, адже в ході формування прибутку необхідно враховувати не лише витрати, а й упущені можливості.

Еволюція фінансового мислення, на думку Хотинської Г. І., обумовила зміну основних *ознак сучасних корпоративних фінансів*, зокрема: 1) зміна стратегічної мети: від максимізації прибутку до максимізації вартості корпоративного підприємства, для досягнення яких важливий не стільки бухгалтерський прибуток, скільки підвищення потенціалу прибутковості; 2) врахування не тільки фактичних доходів і витрат, а й альтернатив, трансакційних витрат, упущеної вигоди, грошового потоку та ін; 3) перенесення акцентів з ендогенних (внутрішньо властивих) джерел зростання на екзогенні (зовнішні) фактори росту; 4) перехід від балансових оцінок до ринкових, що означає зростання значущості фундаментальної та ринкової вартості в оцінці результативності фінансовогосподарської діяльності; 5) розширення тимчасового горизонту: не стільки ретроспектива та оцінка досягнутих результатів в минулих періодах, скільки орієнтація на «успішне майбутнє», фінансове планування і прогнозування. ***Сучасним корпоративним фінансам*** притаманні ще й інші ***специфічні властивості***: 1) можливість використання значного набору фінансових інструментів, фінансових важелів, фінансових методів та системи зовнішньої підтримки діяльності з боку держави, що дозволяє корпоративним підприємствам адаптуватися до будь-яких ринкових умов; 2) поряд з фінансовим і управлінським обліком корпоративні фінанси формують інформаційну базу, яка відображає всі процеси, що відбуваються у корпоративних підприємствах у вартісній оцінці, що забезпечує можливість: прийняття обґрунтованих економічних рішень та організацію системи контролю на всіх стадіях кругообігу фінансових ресурсів; 3) корпоративні фінанси відіграють визначальну роль в одночасному задоволенні фінансових інтересів усіх учасників корпоративних відносин та досягненні спільної сумісної вигоди – зростанні ринкової вартості корпоративних підприємств; 4) корпоративні фінанси забезпечують досягнення нефінансових завдань шляхом спрямування частини фінансових ресурсів на соціальний розвиток і стимулювання працівників, виконання соціальних і екологічних програм, участь у благодійних заходах тощо, забезпечуючи корпоративну соціальну відповідальність перед різними групами учасників корпоративних відносин.

Отже, виступаючи сучасною формою організації виробництва та управління, ***корпоративні підприємства*** покликані вирішувати стратегічні й оперативні завдання, забезпечуючи стійкий фінансовий стан, максимізацію прибутку та власної ринкової вартості, віддачу власного капіталу, зростання обсягу продажів і лідерство у конкурентній боротьбі. Одним з найважливіших інструментів забезпечення досягнення поставлених цілей є

корпоративні фінанси, оскільки ефективне управління з їхньою допомогою означає широке використання фінансів на всіх стадіях відтворювального процесу. **Корпоративні фінанси** – це наука, яка вивчає сукупність економічних відносин, що виникають в процесі формування, розподілу і використання фінансових ресурсів з метою максимізації ринкової вартості корпоративних підприємств.

9. Розвиток страхування в Україні.

Страхування є самостійною сферою фінансової системи. **Страхування** як економічна категорія — це сукупність особливих замкнутих перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування цільового страхового фонду і його використання для відшкодування збитків, заподіяних за непередбачених несприятливих обставин, а також для надання матеріальної допомоги громадянам у разі настання певних подій у їх житті.

Вітчизняний ринок страхування протягом останніх років має тенденцію до поступового нарощування показників. Ринок страхових послуг залишається самим капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Серед **факторів**, що впливають на популярність послуги страхування можна назвати чутливість споживачів до ризиків, споживчу оцінку страхування як ефективного способу боротьби з небезпеками й фінансові можливості споживачів (готовність і здатність платити за страхування). **Діяльність страховиків** безпосередньо відбивається тільки на одному з факторів - оцінці ефективності страхування. Інші фактори в основному залежать від економічного розвитку країни. Інша важлива **проблема**, щодо якої потрібно знайти компроміс - впровадження інвестиційного й пенсійного страхування. У цьому випадку приводом для розбіжностей є конкуренція між різними видами діяльності - пенсійним забезпеченням і керуванням активами, з одного боку, і страхуванням - з іншого. Страховики життя сьогодні нагромадили достатній досвід в організації продажів фінансових послуг клієнтам - фізичним особам. Страховики життя вже мають розвинену інфраструктуру, тисячі навчених агентів, розгалужену філіальну мережу й значний досвід роботи із клієнтами. Задіявши «потужності» компаній, держава зможе не витратити кошти на створення системи з нуля й знизити витрати на її адміністрування. Водночас, розвиток медичного страхування, страхування життя та формування потужного довгострокового фінансового ресурсу через залучення заощаджень домашніх господарств та корпорацій до інвестиційного процесу неможливий без реформування страхового сектора економіки.

Стратегія розвитку страхової галузі реалізовується у три етапи:

- Перший етап (до 2015 року) - розроблення і впровадження закону про оздоровлення та подолання наслідків фінансової кризи, розроблення та прийняття нової редакції Закону України «Про страхування» та внесення змін

до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні», приведення інших законодавчих та нормативно-правових актів у відповідність до цих законів. Також на першому етапі розробляються і приймаються закони щодо страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та обов'язкового соціального медичного страхування, забезпечується інституційна спроможність та політична незалежність Органу нагляду.

- На другому етапі (2015 – 2017 роки) забезпечується впровадження прийнятих актів законодавства щодо удосконалення державного регулювання страхового ринку в частині продовження перегляду повноважень Нацфінпослуг, впровадження пруденційного нагляду з елементами економічної оцінки балансу страховика, систем управління ризиками страховика, вимог до регулятивного капіталу, контролю за діяльністю осіб, що відповідно до умов договору виконують частину функцій страховика, удосконалення системи управління ризиками в державі та суспільстві.

- На третьому етапі (2018 – 2021 роки) реалізуються завдання щодо завершення удосконалення державного регулювання страхового ринку в частині впровадження вимог до регулятивного капіталу на підставі системи управління ризиками страховиків, перегляд та удосконалення на основі накопиченого досвіду нормативно-правового регулювання основних видів страхування та повноцінної інтеграції страхового ринку України до світового фінансового ринку.

Перед страховиками сьогодні стоять складні завдання по зростанню обсягу та якості страхових послуг, підвищенню рівня капіталізації та фінансової надійності страхових компаній, а також ліквідності їх активів. Створення розвиненої й платоспроможної системи страхування, здатної компенсувати збиток від непередбачених подій, зміцнення довіри до українського страхового ринку з боку інвесторів, іноземних перестраховальників та перестраховиків, а також страхувальників, і в першу чергу, населення, можливе тільки при правильній побудові механізму розвитку ринку. Це дасть можливість у вітчизняну економіку залучити значні інвестиційні ресурси, зміцнити ефективність державного нагляду за страховою діяльністю, створити структурні основи для розвитку пенсійного, медичного страхування, агро та автострахування, а також інших видів.

10. Кредит крізь призму сучасних фінансів

На думку А. Шопенгауера, саме народження людини породжує питання про те, що “наше життя містить певну заборгованість”. Старогрецькі мудреці вважали, що “кредит такий же старий, як і саме людство”.

Істотний внесок у розвиток концепції зобов'язань, відповідальності, віри й довіри зробили Фома Аквінський, Давид Юм, Мартин Лютер, Іммануїл Кант,

Артур Шопенгауер, Адам Сміт, Кнут Віксель, Карл Маркс, Йозеф Шумпетер, Георг Зіммель, Іван Франко, Микола Бунге та ін.

Проблемами боргу займалися наші сучасники Віктор Франкл, Френсіс Фукуяма, Кароль Войтила, Карл Поппер, Джозеф Стіглец, Джон Ролз та ін.

Серед учених постсоціалістичних країн можна відзначити таких, як В. Канке, І. Пессель, М. Ямпольський, Е. Жуков, Р. Кравцова, Б. Войтешенко, Б. Раушенбах, Ю. Пахомов, В. Лагутін, М. Савлук, А. Чухно, А. Гальчинський та ін.

Сьогодні монетарна наука досягла найбільших результатів у пізнанні проблем кредиту. На думку Г. Зіммеля, сучасні гроші “являють собою ту частину нормативних відносин, яка нимиж і встановлюється в суспільстві”.

Монетарні підходи забезпечили ідентичність і відмінність багатьох боргових відносин. Гроші звели якісні сторони кредиту (його суть і принципи) до кількісних показників.

Фінансова наука, абстрагуючи боргові відносини, виявляючи і вимірюючи загальні закономірності, губить із поля зору особистість з її характерними особливостями, які і визначають ці боргові відносини.

Історично *кредит* розуміють як борг, що виникає між членами суспільства. В економічній науці постсоціалістичних країн кредит найчастіше розглядається як економічні або грошові відносини, що виникають між кредитором і позичальником із приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та їх використання на умовах повернення й оплати.

Кредит (борг) як економічне і загальнонаукове поняття являє собою обмежену корисність (вартість), що надається тим, хто її потребує, на зворотно-зростаючих умовах. Фінансова наука виділяє *принципи кредитування*:

- *загальноекономічні* (прибутковість, надійність);
- *спеціальні* (платність, цільове призначення, забезпеченість, поворотність і терміновість).

Сучасні науковці Луцького інституту розвитку людини Університету “Україна” Євтух О. і Євтух О. молодший виділяють основні *функції кредиту*:

- функція розвитку багатства (перерозподільчу і капіталотвірну функції вони вважають похідними від цієї функції);
- інтеграційно-формуюча;
- здатність створювати ефект синергії (в умовах довіри);
- взаємодопомоги (проявляється у спілках взаємокредитування);
- духовна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Caruso D., Lunkina T. I., Burkovska A. V., Burkovska A. I. Assessment of the Influence of the National bank of Ukraine Monetary Policy on Food Security of the State. (Оцінка впливу монетарної політики Національного банку України на продовольчу безпеку держави). *Accounting and Finance*. 2020. №4 (90). P. 45-51.
2. Бурковська А. В., Паламарчук В. С. Стан і перспективи українського ринку лізингу. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія "Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості"*. 2020. №1 (21). С. 133-142.
3. Бурковська А. В., Хоренженко В. В. Розвиток фінтех-індустрії у кризовий період. *Електронне наукове видання з економічних наук "Modern Economics"*: МНАУ. 2020. №20. С.36-40.
4. Бурковська А. В., Шевченко В. М. Особливості валютного регулювання в Україні. *Електронне наукове видання з економічних наук "Modern Economics"*: МНАУ. 2019. №17. С.50-54.
5. Бурковська А. В., Мікуляк К. А. Прогнозування конкурентоспроможності комерційних банків у сучасних умовах. *Електронне наукове видання з економічних наук "Modern Economics"*: МНАУ. 2017. №1. С.9-17.
6. Бурковська А. В., Сацура О. Ф. Determination and providing of financial firmness of commercial bank of Ukraine. (Визначення та забезпечення фінансової стійкості комерційного банку України). *Електронне наукове видання з економічних наук "Modern Economics"*: МНАУ. 2017. №3. С.31-40.
7. Бурковська А. В., Кушнарєва А. А. Аналіз фінансових результатів діяльності банківської системи України. *Наукові праці: науково-методичний журнал Чорноморського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 302. Вип. 290. С. 20-26.
8. Бурковська А. В., Малиновська І. О. Стан розвитку активних операцій в банківській системі України. *Наукові праці: науково-методичний журнал Чорноморського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 302. Вип. 290. С. 27-33.
9. Бурковська А. В., Сидорчук Я. Ю. Сутність, сучасний стан та напрями покращення управління ліквідністю банківської системи України. *Наукові праці: науково-методичний журнал Чорноморського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 302. Вип. 290. С. 33-36.
10. Бурковська А. В., Лункіна Т. І. Фінансова думка України у схемах і таблицях : методичні рекомендації для проведення практичних занять здобувачам вищої освіти ступеня "бакалавр" спеціальності 072

- “Фінанси, банківська справа та страхування” денної форми навчання.
Миколаїв : МНАУ, 2018. 39 с.
11. Бурковська А. В., Лункіна Т. І., Корабахіна А. Ю. Вплив фінансової децентралізації на суспільно-економічний розвиток регіонів України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №11 (185). С. 230-237.
 12. Видякин М. Финтех не может быть обособленным проектом. *МайбутнЄ. Фінансовий добробут (Future. Financial Wealth)*. 2018. №1. С. 22-23.
 13. Платонова В. Стратегія охопата. *МайбутнЄ. Фінансовий добробут (Future. Financial Wealth)*. 2018. №1/08. С. 6-7.
 14. Скиннер К. Человек цифровой. Четвертая революция в истории человечества, которая затронет каждого. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2019. 304 с.
 15. FinTech в Україні 2018: дослідження ринку, карта ринку, каталог. URL: fintech.unit.city/guide2018.
 16. Юхименко П. І., Львовчкін С. В., Федосов В. М., Юрій С. І. Фінансова думка України. К.: Кондор; Тернопіль : Економічна думка, 2010. Т.1. 687 с.
 17. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
 18. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua>.
 19. Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.05.2020).
 20. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.05.2020).
 21. Про Національний банк України : закон України від 20.05.1999р. N 679-XIV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
 22. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
 23. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003р. N 898-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
 24. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19.06.2003р. N 979-IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/979-15>.
 25. Про валюту і валютні операції : закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19?lang=en>

Навчальне видання

**ФІНАНСОВА ДУМКА УКРАЇНИ:
конспект лекцій**

для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітнього ступеня "Бакалавр" денної форми навчання

Укладачі:

Сіренко Наталя Миколаївна

Лункіна Тетяна Іванівна

Бурковська Алла Валентинівна

Шишпанова Наталія Олександрівна

Мікуляк Катерина Анатоліївна

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 2

Тираж 50 прим. Зам. № ____

Надруковано в видавничому відділі

Миколаївського національного аграрного університету

54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9